

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Філологічний факультет
Кафедра української літератури

ДОМКА БОТУШАНСЬКА: ПРОБЛЕМАТИКА ТВОРЧОСТІ

Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

здобувачка 603 групи спеціальності 035
Філологія (українська мова та
література) ОПП «Українська мова та
література»

Чорнописька Іванна Іванівна.

Науковий керівник: кандидат
філологічних наук,
доцент Попович О.О.

Рецензент _____

До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № _____ від _____ 2023 р.

Завідувач кафедри _____ доц. Валентин Мальцев

Чернівці – 2023

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ I. Формування творчої індивідуальності Домки Ботушанської.....	6
1.1. Буковинський період.....	6
1.2. Мелітопольський період.....	13
1.3. «Кобзар» у житті мисткині.....	16
1.4. Літературний музей-світлиця Домки Ботушанської в Глибоці...	18
Висновки до першого розділу.....	21
Розділ II. Проблемно-тематичний світ поезії.....	22
2.1. Мотиви поезії Домки Ботушанської.....	22
2.2. Пісенна спадщина мисткині.....	28
Висновки до другого розділу.....	38
Розділ III. Автобіографізм прози Домки Ботушанської.....	39
3.1. Особливості ідіостилю прози письменниці.....	39
3.2. Автобіографізм художнього мислення в романі «Підземний дзвін».....	43
Висновки до третього розділу.....	64
Висновки.....	65
Список використаної літератури та джерел.....	68
Додатки.....	74

ВСТУП

Актуальність дослідження. З-поміж буковинських митців періоду 20-х років XX століття вирізняється постать Домки Ботушанської. Позаяк більша частина життя мисткині пройшла далеко від рідної Буковини, у місті Мелітополі Запорізької області, проте, за словами Б. Мельничука, «за нею залишилося не санкціоноване ніякими урядовими чинниками наймення народної поетеси Буковини, а ще – буковинської художниці, буковинської майстрині-вишивальниці та писанкарки» [57, с. 745].

Своєрідна творчість Домки Ботушанської – яскрава сторінка літературного життя Буковини й Таврії, однак, на жаль, ні за життя письменниці, ні після її смерті доробок мисткині не знайшов належної оцінки.

Насамперед увагу критиків привертав поетичний доробок письменниці, оскільки широкому колу читачів Домкми Ботушанська відома переважно як поетеса. Однак варто зауважити, що вірші становлять лише незначну частку її художньої спадщини. Більшою за обсягом (як і за змістовим філософським наповненням, масштабністю висвітлення проблем буття, широтою охоплення дійсності) є прозовий його складник.

Багатогранність творчого обдарування Домки Ботушанської втілена у її оригінальних живописних творах, самобутній вишивці, писанкарстві, у пісенній творчості, як перегукувалися з тематикою поетичних творів.

Поетична спадщина нашої письменниці своєрідна і глибока. Незважаючи на те, що більша частина поетичної спадщини письменниці не була опублікованою та зберігається в рукописах, вони становлять високу художню вартість і без них уявлення про творчість письменниці є, безперечно, неповним.

Творчий доробок Домки Ботушанської переважно визначається як талант поетеси-лірика. Об'єктом поетичних творів повсякчас постає Україна, її минуле, сучасне та майбуття, а також краса людського буття.

Твори буковинської письменниці у змісті, ритмомелодиці, образності,

строфіці органічно переплітаються з народнопісними традиціями. Своїм корінням вони глибоко сягають фольклору. Це підтверджує вже той факт, що одним з улюблених жанрів поетеси є коломийки або, за улюбленим найменуванням авторки, співанки.

У кожному творі Домки Ботушанської постає індивідуальна особистість письменниці – читач відчуває авторку як людину надзвичайної енергії, виняткової сили духу, цілеспрямовану, наполегливу в досягненні мети. У кожній сторінці прозових творів закарбований особистий досвід письменниці, відображено її світобачення, світовідчуття, втілено її морально-етичні переконання й принципи, відштовхуючись від яких авторка творила реалістичні картини, які далеко виходять за межі її особистого життєвого досвіду.

Попри наявність у творчому доробку Домки Ботушанської чималої кількості прозових творів, все ж головною її книгою визначено автобіографічний роман «Підземний дзвін», у якому розкрито процес художньої творчості.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи є життєвий та творчий шлях Домки Ботушанської.

Предмет дослідження – проблемно-тематичний діапазон поезії та прози письменниці.

Мета кваліфікаційної роботи – здійснити цілісний аналіз поетичної та прозової спадщини Домки Ботушанської.

Мета роботи зумовила розв'язання таких **завдань**:

- здійснити загальний огляд творчості Домки Ботушанської в контексті розвитку літератури Буковини 20-40-х років ХХ ст.;
- виявити та систематизувати поетичні та прозові твори Домки Ботушанської;
- здійснити аналіз поезії Домки Ботушанської;
- здійснити аналіз прози письменниці;

Методологія дослідження. У роботі використано літературознавчі методи дослідження літературного процесу. Зокрема це *біографічний*, що передбачає аналіз віддзеркалення у прозових творах письменниці деяких фактів її біографії, які лягли в основу творів. Також застосовано *культурно-історичний метод*, що передбачає аналіз літературних творів у проєкції на розвиток суспільства з точки зору культурно-історичного. Використано *психологічний метод*, що полягає в психологічному аналізі героїв творів та особистості автора. *Формальним методом* послуговувались при аналізі прийомів і засобів художнього зображення. Також застосовували *рецептивно-естетичний метод*, що споріднений з формальним і зорієнтований на аналіз зображально-виражальних художніх засобів творів і їх проєкцію на читачів, на донесення авторського задуму цими засобами.

Практичне значення роботи. Матеріали роботи можуть бути використані при читанні курсів з історії української літератури, курсу літературного краєзнавства у ЗЗСО, а також можуть послужити у гуртковій та факультативній роботі.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів (Розділ I. «Формування творчої індивідуальності Домки Ботушанської»; розділ II. «Проблемно-тематичний світ поезії»; Розділ III. «Автобіографізм прози Домки Ботушанської») з висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури і джерел (80 позицій) та додатків.

Розділ I

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ДОМКИ БОТУШАНСЬКОЇ

1.1.Буковинський період

За даними дослідника творчості мисткині Б. Мельничука, Домка Сидорівна Ботушанська народилася 18 вересня 1912 року у місті Глибока, зараз Чернівецької області, у родині незаможних багатодітних селян [57, с. 745]. Проте матеріали Чернівецького державного архіву подають відомості про те, що Домка Ботушанська «народилась в с. Адинката Сторожинецького повіту на Буковині» [36, с. 23]. Однак у більшості матеріалів про письменницю, серед яких і авторитетне видання «Енциклопедія сучасної України» (Київ, 2004), ми натрапляли все-таки на інформацію щодо місця народження – містечко Глибока. Про місце народження письменниці свідчить й інформація, що розміщена на офіційному сайті Глибоки, й численні розвідки дослідників творчості письменниці, і свідчення очевидців, родичів та знайомих родини Ботушанських, що зібрані в Літературному музеї-світлиці Домки Сидорівни Ботушанської на базі Глибоцького ліцею, незмінним багаторічним керівником якого є племінниця письменниці – Ольга Василівна Шевченко.

Домка Ботушанська народилася і виростала в часи, коли дівчат на Буковині не віддавали в школу. Винятком була родина Ботушанських. Батько Сидір навчав старшу доньку, а Домка, будучи кмітливою, слухала настанови батька для старшої сестри. Особливо дівчинка захопилася творчістю Тараса Шевченка. Саме творчість Кобзаря була натхненням для подальшої письменницької діяльності й вияву таланту до образотворчого мистецтва. Домка вирвала чисті листки з Біблії й малювала на них, ховаючи свої творіння в стайні. Батько Сидір, побачивши малюнки доньки, радився з глибоцьким лікарем Камілом Друккером щодо подальшого навчання Домки. Лікар

відзначив неабияку обдарованість дівчинки й порадив обов'язково віддати дівчинку до школи. Однак скрутне матеріальне становище сім'ї Ботушанських не дозволяло дати дівчинці хоча б базової освіти. Тоді Каміл Друккер прийняв рішення оплачувати навчання талановитій Домці.

Глибока на той час була під румунською владою. В селі була семикласна румунська школа. Протягом літа з допомогою батька і дядька-вчителя Домка підготувалася, склала іспити за 1-4 класи і пішла в 5-й клас. Вдома Ботушанські розмовляли українською, а навчання проводилося румунською. Тоді ж у Домки зародилася ідея стати вчителькою рідної мови. Та не довго дівчина втішалася навчанням. Через прокол ноги іржавим цвяхом у дівчини почала прогресувати хвороба остеомієліт. Два з половиною роки Домка пролежала в ліжку. Лікував її Каміл Друккер, алевилікувати не вдалося. Коли дівчині трохи полегшало, батько приніс їй з Народного дому фарби, а пізніше таємно продав з дому два гусаки і купив у Чернівцях скрипку, адже Домка дуже хотіла навчитися грати на скрипці.

Вважаємо за необхідне сказати у дослідженні про роль батька Домки Ботушанської – Сидора Ботушанського – у вихованні доньки. Сидір Ботушанський був непересічною, цікавою особистістю, активним борцем за українську ідею, за що згодом поплатився власним здоров'ям. Він вчився на «відмінно» в австрійській школі. Писав вірші, багато з яких були покладені на музику і які виконував Буковинський народний хор під керівництвом А. Кушніренка. Коли вчителі запропонували батькові Сидора – Петрашові Ботушанському – віддати його в науку, то батько відповів: «Мені не треба вченого сина. Я маю досить землі, лісу, худоби. Одружиться з багатою і буде господарювати». Але не так сталося в житті Сидора. Він був гарним, розумним, працьовитим хлопцем. Коли приходив на весілля чи храм, то багаті дівчата проводили очима за ним – котру ж візьме першою до танцю. Дуже гарно співав, був привітним і вмів заворожити своєю мовою. Не один багач Глибоччини мріяв, щоб він був його зятем. Проте, вибрав Сидір не багату, а бідну. Але мати Сидора Їфтіма Круліковська сказала, що «зіхірово» буде так,

як вона скаже.

В багача Василя Лук'янюка була негарна донька, але він пообіцяв дати у придане землю і худобу. Проте, Сидора його багатство не цікавило. Якось він ішов повз панський сад і побачив, що біля плоту стоїть дівчина. Він їй низенько вклонився, а вона голову відвернула. Він пішов далі, а дівчина стоїть. Зрозумів, що щось сталося. Перескочив через рівчак, переліз паркан, а коли підійшов, то побачив дві величезні коси, зачеплені за цвях паркана з іншого боку, тому дівчина не могла поворухнутися біля паркана. Виявилося, що хлопці і дівчата залізли до дідича по черешні. Сторож їх налякав, і вони всі перескочили і втекли, а Катерина зачепилася косами. Сидір визволив її, познайомилися, і вони почали зустрічатися. Мати Їфтіма Круліковська, яка походила з польського роду, ненавиділа невістку до самої смерті. Вона її щипала, де могла, смикала за волосся, але коли Їфтіма протягом 6-ти років була лежачою, то всі ці роки невістка її доглядала. Не хотіла доглядати жодна зі шести доньок. Наполягав і батько, щоб син не одружувався з Катериною і погрожував, що не дасть йому землі, на що Сидір відповів: «Не потребую вашої землі. Ми собі зліпимо хатчину й обійдемося без ваших земель або поїдемо в місто».

Найбільшу прикрість під час весілля зробила мати. Як описує цю подію у романі «Підземний дзвін» Домка Ботушанська: «Усіх очі були звернені на передню фігуру, де мав бути молодий між двома дівчатами-дружками... але там були парубки, бояре, а молодого зовсім не було видно. Гості заметушилися... захитали головами... наче подих вітерцю, пробіг легкий шумок: «Вааре, де би мав бути молодий? Га-а, вуйночко?! Хіба он там спереду, гля-а-діть?!» - дивувалися гості, тикаючи пальцем то на одного, то на іншого парубка... Але молодий був там. Він сидів між двома дружками, перевдягнутий опудалом, у білій манти з ковпаком на голові, до чого була прикріплена квітка молодого... та ще й перев'язаний перевеслом... а на ногах мав мамині старі чоботи з відкритими пашами... з котрих визирали солом'яні віхті... Павлиха зумисне так вбрала сина, думаючи хоч тим його відтягнути від «жебрачки»,

але Василь погоджувався на всі мамині забаганки, лише би обвінчатись» [26, с. 57].

Сидір Ботушанський – учасник Глибоцької Січі (мав жовто-зелений пояс і був касиром). Створив у селищі Глибока хор. Мав прекрасний голос і сам співав у цьому хорі. Був членом «Просвіти» та Українського народного дому. Був особисто знайомий з Ольгою Кобилянською. По неділях, проходячи повз хату до церкви, письменниця деколи заходила до Ботушанських. Діти розповідали, що до них приходила «пані в чорному». В 1904 році Сидір Ботушанський зустрічав з Глибоцьким хором у Чернівцях Миколу Лисенка піснею «Величальною». І на знак вдячності Лисенко запросив їх до Народного дому на урочисту зустріч.

Саме Ольга Кобилянська розкрила національний стрижень Сидора Ботушанського, розширила крутогір, відточила громадсько-культурні інтереси. Наймолодша донька Сидора Ботушанського Марія згадувала: « ... коли до неня деколи навідувалася строга пані в чорному, тоді дітей відправляли з хати на вулицю, а мати заварювала чай і також йшла до своєї жіночої роботи. А батько з панією подовго розмовляли» [79]. Спілкування й взаємодія Ботушанського й Кобилянської були спрямовані на культурно-громадський розвиток Глибоччини.

У період кінця XIX – початку XX століть зібрання глибочан в будинку Ботушанських були традиційними. Односельці згадували про Сидора: « ... хлопець не тільки гарно співати вмів, але десь діставав такі книжки, що в них правду про селянське життя вичитував» [62], після чого митець з великим натхненням мріяв про щасливе майбуття.

Нерідко С. Ботушанський бував у Чернівцях, де відвідував зібрання громадсько-культурного осередку «Руський народний дім», керівництво якого намагалося задовольнити національні інтереси всіх регіонів Буковини, завдяки чому Ботушанський розповсюджував серед населення часописи, книги, брошури. У такий спосіб він ширив на теренах краю українську літературу, зразки народної творчості, Шевченків «Кобзар», твори О. Кобилянської, Лесі

Українки, часописи «Буковина», «Народний Голос». Д. Ботушанська згадувала: «Батько брав газети, а часом і різні книжки, котрі приносив до Глибокої і роздавав своїм людям. А «свої» – це були ті люди, котрі збиралися у нас, а ті знову передавали своїм...» [47]. Культурно-громадські діячі тогочасу підтримували ідеї та діяльність Сидора Ботушанського.

Важливою була діяльність Сидора Ботушанського також у буковинському товаристві «Січ», яке було засноване в 1904 році за зразком галицьких січовиків. Офіційно члени товариства опановували спортивні протипожежні навички. Однак об'єднання було революційним, таким, що спрямоване на націєцентричне виховання молоді засобами охоплення різних сфер громадського життя. Ботушанський був активним діячем у товаристві, залучав до співпраці й земляків.

Сидір Ботушанський – один з трьох учасників Буковинського віча, що представляли Глибоцьку громаду. Він гордо ніс український прапор в Чернівцях. Однак після повернення додому його заарештували румуни й кинули в Ботошанах до в'язниці. Майже рік перебуваючи в тюрмі Сидір Петрович осліп. Восени, в холодну пору, його привезли підводою під хату і там кинули. Він не знав, де перебуває. Почав повзти на тепло і гримати в двері. Діти почули і сказали матері: «Мамо, хтось у двері шкребеться». Вона відповіла, що то вітер, але діти наполягли, і мати з дітьми вийшла глянути. Присвітивши каганцем, побачила чоловіка. Завела його в хату, зняла вошивий і брудний одяг. Чоловік промовив: «Я майже сліпий».

У Петраша Ботушанського сталася подія, яка наклала великий відбиток на всю родину, насамперед, Сидора Ботушанського. Наймолодша донька Яринка, будучи дитиною, закохалася в дорослого парубка. Він був кремезним, гарним, але хитрим. Ходив по дівках, пиячив. Господарство його не цікавило. Не мав жодної поваги серед людей. Він знав, що Петраш багатий, і думав, що віддасть частину землі, і він буде гарно жити. Коли вона завагітніла, то Ніка сказав: «Якщо батько дасть землю, одружуся з тобою, не дасть - не одружуся» [26, с. 53]. «Що було робити Петрашеві. Не хотів, щоб сміялася вся Глибока,

скрипів зубами, але взяв зятя до хати» [26, с. 53].

Після весілля, тільки-но він його взяв до хати, зять заліз на піч і не хотів нічого робити. Працював Петраш, Їфтіма і Сидір. Ярина крутилася біля чоловіка, подавала йому на піч їсти. Коли всі виходили з хати, він тихенько злазив з печі й оглядав, що де лежить. Поцупив і приховав. А вечорами брав приховане в торбу, капелюха на голову і ходив по жінках до ранку, а зранку приходив і знову залазив на піч. Коли настала осінь, Петраш виділив доньці і зятю частинку поля і сказав іти орати. Зять відмовився. Петраш запряг коней і пішов зі Сидором орати. Навесні сказав: «Ми тобі зорали поле, то хоч засій» [26, с. 69]. Зять знову відмовився. І неспроста. Він виношував недобру ідею, як позбутися Сидора, який йому заважав. Йому не заважала ні Їфтіма, яку він назавжди перелякав, коли вона одного разу застала його на крадіжці, ні старий Петраш. Коли Петраш пішов зі Сидором засівати поле, Ніка кинув на підводу мішок зерна і каже Ярині: «Будеш бігти за цією підводою. Якщо я приїду раніше за тебе, то отримаєш батогів» [26, с. 69]. Він дуже з неї збиткувався, бив, через що вона скинула дитину. Батьки не могли нічого зробити, оскільки молоді були повінчані, а в ті часи не дозволялося розлучення. Коли зять наблизився до поля, кинувся до Петраша зі сокирою і сказав: «Геть з мого поля! Сам буду сіяти» [26, с. 72]. На що Петраш відповів: «Не будеш уже сіяти. І не візьмеш звідси ні зернини» [26, с. 72]. Тоді зять почав його бити. Сидір, звичайно, боронив батька. А Нікові лиш цього треба було. Сидір був худим, а зять - кремезним. Накинувся на Сидора і вже майже його добивав, коли позбігалися люди і заледве розборонили. Сидір півроку відлежав хворим. Уже рідні перестали вірити, що він залишиться живим. Тоді почали думати, як позбутися зятя. А навесні почали розбирати хату, а Ніка собі лежить на печі. Розібрали все. Залишилася тільки піч, а на ній - зять. Розібрану хату склали на іншій ділянці своєї землі і відправили туди зятя з Яриною, а біля розібраної хати збудували нову. Коли закладали хату, Сидір упав на ту землю, поцілував її і дав страшну клятву, що в його хаті не буде зятя. Але згодом ця клятва обернулася родині Ботушанських трагедією.

Сидір Ботушанський мріяв тільки про сина, але дружина через кожні два роки народжувала дівчат. Після народження першої доньки він поклявся, що другим буде син, а народилася Домка. Коли сповитуха «Моша» сказала Сидорові, що в нього знову донька, він, молодий-гарячий, гримнув дверима і пішов до куми і прожив у неї три місяці. Катерина Марківна дуже образилася на це і навчила доньку казати на батька «чуж». Коли батько заходив до хати, Домка, ховаючись, казала: «Мамо, чуж іде» [26, с. 52]. Вона дуже боялася батька. А подружилася з ним лише тоді, коли він повернувся сліпим з тюрми. Лікувався у Каміла Друккера, який врятував йому 70% зору. Першою, кого Сидір побачив, була Домка. Він схвильовано сказав: «Дитино, я тебе бачу» [26, с. 54]. Обняв її і поцілував. Відтоді Домка почала казати татові «неньо».

Коли Катерина завагітніла востаннє, то перед народженням заявила: «Якщо цього разу не буде сина, то дайте мені отрути і нехай я не мучуся» [26, с. 48]. Нелегко було дружині Сидора. Вона вела все господарство і працювала на повну. У Сидора не було часу займатися господарством. Він ішов у Народний дім, у «Просвіту», на репетицію хору. Захищав селян.

І нарешті в 1927 році у нього народився єдиний син Петро, але недовго довелося втішатися ним. Петро мріяв стати льотчиком. В 1944 році пішов на фронт і згорів під Кенігсбергом у хаті. Ні батько, ні мати не вірили похоронці, але цей випадок бачив хлопець зі села Димки (поблизу Глибокої). Коли мати довідалася, якою страшною смертю загинув її син, через півроку померла. Батько прожив ще два роки

У 1932 році Домка організувала гурток сільської молоді, який поставив собі за мету вивчення рідної мови й культури. Батько приніс їй збірки О. Кобилянської та Лесі Українки, і таким чином вона забувала про свої болі. Писала вірші, які розходилися по всій Буковині. На неї злилися румунські жандарми, особливо глибоцький Гамбурда.

Незважаючи на хворобу, бажання вчитися малювати не покидало Домку. Професор Євзебій Ліпецький з Чернівців погодився навчати її безкоштовно. Коли в 1940 році відбулося возз'єднання Буковини, він сказав,

що виїжджає. Він знав, що творить з інтелігенцією радянська влада. Домка запитала, як віддячити йому за науку, на що він відповів: «Дитино, якщо промовиш колись за мене «Отче наш» і згадаєш мене, то це буде найбільша віддяка».

Паралельно з навчанням у професора Ліпецького Домка вчилася у Чернівецькому жіночому ліцеї. Жила дуже бідно, пухли ноги. Батько приїхав, щоб забрати її додому. Але вона відмовилася: «Не піду. Може, чогось навчуся і пізніше ще й вам допоможу».

У 1940 році творчість Домки Ботушанської була на піку, вона була дуже популярною, її публікації почали з'являтися у різних альманахах, організовувалися виставки її картини. Мисткиня навіть знялась у стрічці під назвою «Буковина – земля українська» Юлії Солнцевої та Олександра Довженка. В 1941 році стала учасником першого з'їзду письменників у Чернівцях. Там же знайомиться з М. Бажаном, А. Малишком, В. Сосюрою, Г. Мізюном та Марією Пригарою. Того ж року в Домки погіршується здоров'я і вона потрапляє до лікарні. Тоді Ольга Кобилянська та Григорій Мізюн почали клопотати перед секретарем обкому Іваном Самійловичем Грушецьким, щоб відправили її на лікування. І так, у травні 1941 року Домку Ботушанську відвозять на лікування в місто Саки зі супроводжуючою медсестрою.

1.2.Мелітопольський період

Лише два тижні лікувалась Домка Сидорівна в санаторії, оскільки почалася війна. Недолікувавшись, письменниця була в розпачі не знала, як діяти, як дістатися додому. У цей важкий життєвий період вона познайомилась з мелітопольським художником Онисимом Солоненком, з яким незабаром побралися.

Не обійшла війна стороною й родину Ботушанських: загинув брат Петро, який пішов на захист краю в шістнадцять з половиною років.

Під час страшної Другої світової війни письменниця, уособлюючи в

собі жінку, що її призначенням було народжувати, а не вбивати, мисткиню, покликання якої – творити, а не руйнувати, берегиню миру і спокою, писала:

«Глянь довкола – всюди кров,

– Помсти, помсти ворогам!

Швидше, брате, в стрій вставай:

Поневолений твій край.

Чуєш, брате, щирий клич,

– Помсти, помсти ворогам! Не вагайся – в стрій вставай:

У вогні – твій край»! [21, с. 11]

Для Домки Ботушанської стає рідним місто Мелітополь, де народились її діти, де пережила роки війни та післявоєнних лихоліть, де почувалася коханою, близькою чоловікові, з яким ділила радість та сум.

Мисткиня продовжувала друкуватись у часорисах, ще з більшим захопленням малювати і творити. Саме в цей період з'являється низка дитячих портретів, серед яких «Олечка», «Донечка», «Віталік», «Не хочу!». У цих портретах майстерно передано дитячу чарівність й безпосередність почуттів, повні довіри, чисті погляд на світ крізь призму сьогодення. В них проглядається дивовижний спокій, що зачаровує глядача. Авторка силою власного таланту утверджує ту думку, що діти приходять у цей світ вільними й рівними.

Однак туга за рідним краєм дедалі більше гнітила письменницю, яка ностальгійні переживання висловлювала у поезіях, які охоче друкувала і буковинська преса. Згодом у видавництві «Карпати» вийшла збірка віршів «Сини весни» (1973). Письменницю втішало те, що деякі її твори не лише були відзначені премією у конкурсі Чернівецького обласного центру народної творчості, а навіть стали піснями, до прикладу, поезія «Красна Буковина», музику до якої написав Степан Сабадаш.

З гарячих степів Таврії Домка Ботушанська підтримувала приятні та щирі стосунки з багатьма відомими людьми, листувалася з ними (Марфа Бондаренко, Параска Амбросій), присвячувала їм вірші.

Поетична творчість мисткині не затьмарила захоплення образотворчим мистецтвом. Після відвідин рідної Бквоини вона привезла портрети видатних земляків (краєзнавця Мірчі-Михайла Мінтенка, скульптора Євгена Шевчукевича, педагога Ольги Шевчукевич), натюрморти, полотно «Верби над Дереглеєм» Дереглей – невеличка річка, що протікає в Глибоці, недалеко від села Червона Діброва, де народилася й жила Домка Сидорівна. У роботах простежується туга за малою батьківщиною письменниці. Домка Ботушанська продовжувала вишивати, втілюючи у своїх роботах теплі спогади з дитинства і юності. Займалась писанкарством, спонукаючи до відродженняпрадавнього мистецтва.

Чільне місце у творчій спадщині Домки Ботушанської посідають автопортрети різних періодів життя, в яких відбито різні настрої та переживання, однак з щирим і глибоким самоаналізом та з психологічною наснагою. В автопортретах художниці різних періодів творчості простежено образ вистражданої, проте незламної жінки, велику силу типізації.

У низці портретів простежено прагнення Домки Ботушанської відтворити гармонійну сутність людини, її інтелектуальну, фізичну, моральну досконалість. Для мисткині людина – це міра всіх речей: вона в ній вбачає лише високе й прекрасне. Портрети періоду кінця 60-х – початку 70-х років ХХ століття (Мірча Мінтенко, Олександр Довженко, Марко Черемшина) не позначені драматичним відчуттям.

Домка Ботушанська до останнього працювала над літописною повістю «Підземний дзвін», вона тричі переробляла її та шліфувала. Героями повісті виступають її земляки, глибочани, про життя яких до 1940 року йдеться в повісті. Павло Загребельний свого часу дав високу оцінку цьому твору, незважаючи на те, що твір до 2012 року був лише в рукописному варіанті.

Гармонійно поєднуючи літературну творчість з образотворчим, прикладним та декоративно-ужитковим мистецтвом, Домка Ботушанська засвідчила свій непересічний талант. Автори наукового збірника «Літературна Буковина», який виданий у 1966 році в Кмєві, справедливо зазначають:

«Ботушанська вписала нову сторінку в історії розвитку літератури на знедоленій Буковині» [21, с. 15].

Письменниця померла в Мелітополі 31 жовтня 1994 року, залишивши по собі світлу пам'ять й чималий літературний і мистецький доробок.

1.3. «Кобзар» у житті мисткині

З-поміж своїх учителів Домкаа Ботушанська називає з глибокою пошаною ім'я Великого Кобзаря, відзначаючи, що на його віршах вчалась читати, з його творами опанувала літературну мову.

Перший подарунок батько Сидіб Ботушанський зробив Домці в день, коли їй виповнилось дев'ять років. Це був «Кобзар» Тараса Шевченка, книга, яка став її другом і порадником. Дівчина зізнавалася, що твори Шевченка відкрили їй очі на життя, навчили розпізнавати добро та зло, правду й кривду, пробудили бажання риносити користь своєму гнобленому народрві, боротися за його щастя. Саме про це йдеться в одному з віршів:

*«Тарасова дума дала мені ліру,
Дала мудре слово розмовляти з миром.
Тарасова пісня настроїла голос,
Дала прозірливість глядіти навколо,
Очам дала ясність, серцю дала струни...» [22]/*

Частим гостем Ботушанських був один з організаторів підпілля на Буковині Нестор Ткачук, який підживлював інтерес Домки до Кобзаря. Він подарував їй портрет Шевченка, а також приніс сторінку з журналу із зображенням велетня-робітника, який був сповнений гніву та готовності до боротьби. Маючи за взірець цей малюнок, Домка створила картину-панно, а також на замовлення товариша написала портрет Т. Шевченка, який став символом нескореності й незламності духу українського народу, а також невмирущості української культури, що тоді на Буковині не лише була забороненою, але й переслідувалась.

Домка Ботушанська була активною учасницею організації та проведення заходів з популяризації ідей Т. Шевченка, відзначення ювілеїв Кобзаря, вечорів, концертів, літературних читань.

У 1929 році в Глибоці готувалися відзначити 115-річницю від дня народження Шевченка. На вечорі-кнцерті Домці доручили виступати з рефератом. Через кілька днів після виступу 17-річної дівчини в хаті Ботушанських з'явилися жандарми з обшуком, вилучили примірники газети «Боротьба», книжки, серед яких був «Кобзар», щоденник та зошит з віршами Домки. Дівчину і її батька заарештували, допитували, звинуватили у зв'язках з росією, з більшовиками, батка катували. Однак нагляд поліції, під яким з того часу опинилася родина Ботушанських, не злякав дівчину, не примусив її відступити від обраного шляху.

1932 року Домка Ботушанська організувала у Глибоці театральний гурток молоді. Після постановки п'єси Шевченка «Назар Стодоля» дівчину та її батька знову арештували.

В поезії «Розкуйтеся! Братайтеся!» письменниця, посилаючись на ідеї Шевченка, кличе до дій, до боротьби своїх співвітчизників:

«- Розкуйтеся! Братайтеся! –

Казав батько наш Тарас.

А ми й досі у кайданах...

Вже б і скинути їх час!

Вже пора нам, браття милі, -

Гартуватися пора!

І на місці світу злого

Спорудити світ добра!» [22]/

Ідеї Шевченкової творчості впливали на мотиви возз'єднання українських земель у поезіях Домки Ботушанської:

«Щоб злу неправду правда побідила

В нужденні хати світочем ввійшла...

Щоб любов з'єднала народи щасливі

І сонячним шляхом в завтра повела» [22].

Як втілення заповітів великого Кобзаря сприймала письменниці возз'єднання українців, саме тому у вірші «Зашуміли бистрі води» пона звертається до свого вчителя:

*«Встань, Тарас, борче правди,
На люд подивися.
Вже кайдани ми порвали,
З братом обнялися.
Об'єднались ми брат з братом,
Вільна Буковина...»*

Вінр «Немає другої України» перегукується з поезією Шевченка. У ньому Домка Ботушанська прославляє вільну, щасливу, могутню оновлену Україну, використовуючи анафору «Ні, другої України немає».

Як бачимо, Кобзар відіграв значну роль становленні Домки Ботушанської як творчої особистості, допоміг молодій поетесі визначити світоглядні орієнтири, збагнути місце у цьому житті.

1.4. Літературний музей-світлиця Домки Ботушанської ів Глибоці

У 2006 році на базі Глибоцького ліцею було створено Літературний музей-світлицю Домки Сидорівни Ботушанської. В жовтні 2011 року директором музею стала племінниця Домки Сидорівни – Ольга Шевченко. Відтоді музей пережив 4 реекспозиції.

Екскурсія в музеї починається аудіозаписом її віршів в авторському виконанні. Запис був зроблений у літературній студії в Мелітополі.

У музеї зібрані родинні речі Ботушанських, а також речі того часу, якими користувалися в селищі Глибока. Багато речей, зокрема, місцевий одяг, подарувала для музею сусідка родини Ботушанських Ольга Стрільчук та глибочани.

Дуже цінним експонатом світлиці є портрет Тараса Шевченка, який

Домка намалювала ще в дитинстві. Це було перше замовлення, яке виконала дівчина. Замовив портрет у 1929 році глибоцький підпільник Нестор Ткачук до святкування 115-ї річниці від дня народження поета. Домка не тільки намалювала портрет, але й виступила з рефератом перед земляками у Народному домі. Це був її перший публічний виступ, але не закінчений, бо жандарми стягнули її зі сцени, людей розігнали, а вечір заборонили. Невдовзі в будинку Ботушанських почався обшук, шукали портрет Шевченка, але не знайшли, бо заховав його у себе двоюрідний брата Василь Букатар. Батько ніби відчував, що так станеться. Домку і Сидора Ботушанських після обшуку заарештували і кинули в тюрму. Портрет пережив румунську окупацію. Тривалий час його зберігав Нестор Ткачук, а потім віддав у Чернівецький краєзнавчий музей.

Ще одним цінним експонатом є ікона Богородиці, яка врятувала родину Ботушанських від смерті. В Глибокій мешкав один чоловік, котрий заздрив Сидору. Під час німецької окупації він вирішив позбутися родини, а маєток прибрати до собі рук. Пішов до німців у штаб і сказав, що Ботушанський - комуніст. Нічого не питаючи, забрали всю родину (крім Домки, яка була у Криму) і повели неподалік у яр на розстріл. Два молоді офіцери, котрі, мабуть, народилися в цих краях, побачивши, що під розстріл ідуть такі гарні дівчата, вся сім'я, зглянулися над ними. Тоді один офіцер залишився біля них, а інший пішов у штаб дізнатися, за що хочуть розстріляти родину. Коли сказали, що їх звинуватили в приналежності до комунізму, офіцер здивувався і каже: «Які ж вони комуністи! Коли ми їх забирали з хати, то на стіні ікони висіли». Тоді дали команду не розстрілювати. Поруч з іконою Богородиці була ще ікона Ісуса Христа, але, на жаль, не збереглася. Молоді офіцери привели родину додому і сказали Сидору: «Триває страшна війна. Але якщо ми залишимося живі, дайте нам слово, що після повернення поведете заміж за нас своїх доньок». Сидір сказав, що дає щире слово. Але хлопці не повернулися.

Прикрашають музей два бюсти Домки Ботушанської – гіпсовий і дерев'яний, які пані Ольга привезла з Мелітополя.

Прикрашають музей також картини дітей Домки Ботушанської. Старший син Євген подарував дві роботи: «Стара хата» і «Річка Молочна». Молодший син Віталій подарував картину «Чорно-білий ліс».

Прикрашає експозицію музею велика і гарно оформлена мистецька карта з позначками населених пунктів, в яких Домка Ботушанська мала творчі зв'язки.

Часто пані Ольга влаштовує в музеї разом з дітьми виставки-презентації мистецьких виробів і літературних творів Глибоччини. Крім того, самі ж діти мають можливість виставляти тут свої витвори.

Деякі матеріали з музею, а саме оригінали рукописів Домки Ботушанської, часописні матеріали з творами письменниці та про неї ми подаємо у додатках.

Висновки до першого розділу

Непересічна постать Домки Ботушанської посідає чільне місце в письменницькій когорті Буковини.

Творча індивідуальність письменниці формувалась в умовах, коли Глибоччина, де народилась Домка Ботушанська, була під румунською владою, однак національна свідомість дівчини була підживлена патріотизмом та ідейною стійкістю батька Сидора Ботушанського, який був активним громадським діячем, патріотом свого народу, борцем за українську ідею. Батько дбав про духовний та інтелектуальний розвиток майбутньої письменниці, привчав її до читання й самовдосконалення. Сидір Ботушанський був знайомий з Ольгою Кобилянською, яка розкрила його національний стрижень, розширила кругогір, відточила громадсько-культурні інтереси.

Долаючи невиліковну хворобу, Домка Ботушанська вповні реалізовувала свої таланти у поетичній творчості, образотворчому, прикладному й декоративно-ужитковому мистецтві.

Велику роль у становленні Домки Ботушанської як письменниці відіграла творчість Тара Шевченка. Мисткиня була активною учасницею

організації та проведення заходів з популяризації ідей Т. Шевченка, відзначення ювілеїв Кобзаря, вечорів, концертів, літературних читань. Ідеї Шевченкової творчості впливали на мотиви возз'єднання українських земель у поезіях Домки Ботушанської.

Розділ II

ПРОБЛЕМНО-ТЕМАТИЧНИЙ СВІТ ПОЕЗІЇ

2.1. Мотиви поезії Домки Ботушанської

Кращі зразки поезій та колядок періоду ранньої творчості Домка Ботушанська друкувала у нелегальних газетах «Боротьба» та «Нове життя» і в дитячому журналі «Ластівка». За словами поетеси, її літературна творчість почалася з виступу у 1929 році на Шевченковому святі в Глибоцькому польському клубі, яке організували чернівецькі аматори. Майбутня поетеса закликала сільську молодь «учитися рідної мови». Згодом її вірші почала друкувати місцева газета «Будівник комунізму». Твори письменниці «були більш досконалыми і витонченими, чим суттєво відрізнялись від ранніх поетичних кроків» [56, с. 15].

Уже з першого вірша, який мав назву «Пролетіло моє щастя, як сон літньої ночі», поетеса заявила про себе як про борця за правду, співця народної думки, людину зі свідомою громадською позицією. Домка Ботушанська ~~на~~ почала писати. В автобіографічному нарисі під назвою «Сама про себе» письменниця згадує, що сталося це восени 1927 року, коли вона боролась зі страшною хворобою. Поетеса згадувала випадок, коли з Чернівців повернувся батька, який без відома матері на гроші, шр були виручені за проданих гусей, купив скрипку й збірки поезій Лесі Українки та Юрія Федьковича, а також дві книжечки Ольги Кобилянської «За ситуаціями» і «В неділю рано зілля копала». Дівчина захоплено читала ці книги, що сприяли становленню її художньої позиції: *«Не один раз – задумувалась над прочитаним... Переживала Шевченкові страждання на засланні і Лесині душевні і фізичні. Задумаюсь було, а думки то збігаються, то розбігаються як ті хвилі на Дністрі, котрі відмежували нас від великої землі. І здавалось мені, що оті думки в пісню зливаються... Тоді то я й спробувала вперше писати, що мені достаточного було тяжко із-за каліки руки. Перший вірш –*

«Пролетіло моє щастя, як сон літньої ночі», потім «Богдан Хмельницький» (після прочитання роману О. Рогової «Перед Бурею»), котрий я зразу й знищила. Потім «На зоряхчитаю», «Віє снігом хуртовина», «Нова коляда», «Капіталізм гине» та інші...» [6, с. 10].

Магістральними мотивами творчості Домки Ботушанської стали вболівання за долю рідного краю, відтворення його краси та унікальності. Це «простежується в поезії Д. Ботушанської протягом усього її довгого шляху в літературі. Громадянська лірика – центральна в її творчості. До найяскравіших зразків цього тематичного циклу відносимо вірші «Батьківшині», «Буковино – вільний краю...», «Де ліси букові...», «Де моєї долі був почин», «Знову рідне поле», «Іскри любові», «Найдорожче», «На крилах думки», «На крутій горі стою», «Пісня рідної землі», «Рідний край», «Я з тієї землі», «Я йду землею юною» та багато інших» [26, с. 22].

Творча манера Домки Ботушанської визначає її як поетесу-лірика. Постійний об'єкт єе поезій – Україна з її минулим, сучасним та майбутнім, краса людського буття та умови, що перешкоджають цій красі. З-поміж кращих зразків патріотичної лірики, що надруковані у часописах, належне місце відведено поезії «Немає другої України!» (збірка «Сини весни»), що був написаний 1966 року:

«Ні, другої України немає!

Немає другого Дніпра, Де щедрість процвітає,

І де хвилюються хліба. Ні, другої України немає! Немає роздольних степів, Де пісня палко лунає,

Де воля на крилах вітрів. Ні, другої України немає! Немає другого Дніпра

Тараса слово тут літає,

Любов'ю квітує земля» [23, с. 22].

Ця поезія є своєрідним закликком, в якому виявлено палкі почуття усіх буковинців. Осмислення тих почуттів, що передавались від покоління до покоління, дає змогу збагнути, що кожна людина є лише краплинкою України, однак вона здатна змінити власне життя на краще за умови, кщо зверне увагу

на все те, що існує навколо. За словами письменниці, Україна дарує нам пісні і волю «на крилах вітрів», «роздольний степ», «щедрість хлібів». Домка Ботушанська закликає берегти й любити усе те, що дароване Богом, все те, чого так прагнув Кобзар.

Твори Домки Ботушанської невіддільні від народнопісенних традицій і за змістом, і за ритмомелодикою, і за образністю та строфікою. Вони глибоко своїм корінням входять у фольклор.

В газеті «Будівник комунізму» були опубліковані співанки «Маринка-верховинка», «Буковино, рідний краю». До 125 річниці народного повстання під проводом народного месника Лук'яна Кобилиці проти панів Домка Ботушанська написала «Співанку про Кобилицю», в якій оспівано діяння народного героя:

*«Ой, заграй же, грай, рембіто, Луно на всі гори,
Піднімає Кобилиця Рідні Красні Доли
Ой, заграй же, грай трембіто, Пісню голосненьку,
Вийшов в поле Кобилиця
На панів віденських»* [23, с. 6].

Авторка увела в сюжет пісні історичний факт. Коли Лук'ян Кобилиця повернувся з Відня додому, та закликав селян до повстання, зібравозброєний загін, пройши всією Буковиною, викликав жах у панів. Загін Кобилиці обрав девізом слова, що їх опoетизувала письменниця:

*«Ой, вигострим, пани-браття,
Топори новенькі,
Та й підемо в Красні Доли, Хлопці молоденькі.
А у тих та Красно Долах Народу зберемо.
Та й на вражих панів-дуків
Громадов підемо...»* [23, с. 6].

Ще у 1941 році виник задум цього твору, тоді ж він і був написаний. Однак удосконалений і надрукований в газеті «Будівник комунізму» він був у 1969 році, напередодні ювілею повстання Кобилиці. Адже проблема,

порушена Домкою Ботушанською, була актуальною й у 60-70-ті роки ХХ ст., в період, який історики називають «роками застою», період, коли майже не було розвитку економіки, культури, мистецтва, літератури, період так званого державного «ярма».

«Зійшло сонце у Карпатах,

Вільна Буковина...

Розняла обійми щирі

Сестра-Україна...» [23, с. 6].

Цей фрагмент є яскравим зразком ранку вільного життя, який виразнений тим, що світлі сьогоденні реалії відкрилися на темному тлі минулого. Образ Лук'яна Кобилиці лише підкреслює основну думку твору, яка полягає в тому, що кожен повинен працювати на користь розбудови Батьківщини, народ повинен об'єднатись задля досягнення добробуту й благополуччя країни.

У поезію Домка Ботушанська часто вводить народнописанні символи. Деякі з них (тумани, кайдани, «чорні тучі») – з метою відтворення важкого минулого українців, інші (світанок, диво-казка, ясна зірка) – як символи нового життя. У «Співанці про Кобилицю» також є символ, що тужливим звучанням відображає резонанс давноминулих подій. Перед читачами поетичним символом постає трембіта, трембіточка, що у творі неодноразово згадується з метою привернути увагу майбутніх поколінь до історичних фактів, трембіта сумно сповіще про гірку долю месника Л. Кобилиці, національного героя:

«Линуть пісні на всі гори,

Трембіточка грає.

Про мужнього Кобилицю

Народи співають» [23, с. 6].

Свою історію має пісня воєнних часів «Сестра-жалібниця», яку співали в окопах. Вона була поширена в народі в усному варіанті, а піснею стала пізніше. Уперше цей твір був надрукований в газеті «Рідний край» у 1995

році. Пісню довгий час вважали народною, однак Дмитро Мінтенко, дослідник творчості Домки Ботушанської, довів, що авторство цієї пісні належить саме письменниці. Це ж стверджував також лікар-скульптор Опанас Євгенович Шевчукевич. Він розповідав, що текст твору одержав в січні 1964 року з рук самої Домки Ботушанської-Солоненко. Проте згодом з'ясувалось, що слова пісні належать іншому авторові – Олексі Кобцю, а Домка Ботушанська тільки записала слова пісні, яку наспівували батько і брат.

У 1964 році в часописі «Будівник комунізму» був надрукований вірш Домки Ботушанської, в якому відчутне захоплення й патріотичне ставлення до рідного краю:

*«Я на повні груди щастя твоє п'ю.
Мої рідні гори, зелені Карпати,
На вас коли гляну, зір не одірву...
А вчу "Марічку", сама заспівати
Під звуки трембіти всім серцем лечу.
Зійду на вершини, погляну на доли,
Де золотим морем хвилюють хліба.
Чи є ще в світі ще краще роздолля,
Як вільна під сонцем, ти, земле моя?»* [23, с. 6].

Домка Ботушанська, закохана у батьківський край, зуміла втілити свою любов до рідної землі, де народилася та зростала, до усього народу. Це священне почуття любові було для неї джерелом натхнення та працелюбності, оскільки без праці на благо народу любов, за переконаннями мисткині, є лише порожніми словами.

Навесні 1941 року після виїзду до Криму на лікування Домка Ботушанська оселилась в місті Мелітополі. Відтоді вона зрідка навідувалася в отчий дім, тішилася змінам на батьківщині. Письменниця цікавилася змінами на Буковині. Коли у 1965 році вона приїхала в рідне селище, то не впізнала його. Її рідне невеличке село перетворилось на районний центр з новими спорудами, розлогими садами, інтенсивним розвитком мистецтва, культури,

літератури.

«Приїхали... Стали. Ну, здрастуй, Глибока!

І теплі обійми відкрила вона.

А в груди крилата, а в груди широка

Вливається піснею світла весна.

Електрики сяйво на землю спадає

І цвіт розкидає, мов думи ,мої.

Скрізь праця.. І люди, і серце співали.

Квітують поля, виростають гаї...

А небо над нами розкинуло зорі.

Довкола високі будови ростуть.

І в кожному серці, і в кожному дворі

Життя молодого завітчана путь.

Усе обновилося. Карпати широкі,

Біжать в долину, наче струни, дроти,

Лиш верби старенькі, лиш верби високі

Нагадують давній мій шлях до мети» [23, с. 6].

Домка Ботушанська в 1970 році написала вірш, що повертає читача до далекого минулого й дає велику надію на те, що усі наступні роки будуть кращим за попередні. Письменниця радить кожному жити не уявним прийдешнім, а сьогоденням:

«Пригадайте, як жилося у наших Карпатах

– Не знали ми відрадоньки, не знали ми свята...

Ой що було, то минуло, не верне ніколи...

Розквітай же, Буковино, для сонця, для волі» [23, с. 6].

Поетичні рядочки Домги Ботушанської сповнені щирістю висловленої думки, емоційністю слів, за допомогою яких розкрито людську душу. В її віршах звучать роздуми про прагнення залишити по собі добру пам'ять, про важливість творчої праці, про любов до людей та природи.

2.2. Пісенна спадщина мисткині

*Музика є всюди –
В щебеті гайв,
В радості, в тривозі,
В неба синяві...*
Д. Ботушанська

Література і музика – це види мистецтва, між якими існує особливо тісний зв'язок. Наша милозвучна пісня, відома на увесь світ, є підтвердженням цього.

Найхарактерніша риса українського народу – це музикальність. Майже всі видатні письменники нашої літератури, захоплені мелодійністю рідного слова, були наділені неабиякими музичними здібностями, складали пісні, любили виконувати їх, акомпануючи собі.

Не стала винятком і наша землячка, народна поетеса Домка Сидорівна Ботушанська.

У пісенному фольклорі глибочан міцно вкоренилися музичні твори на слова Д. Ботушанської, які близькі за змістом, за ритмомелодикою, за образністю і строфікою з коломийками чи, як їх називають на Буковині, співанками.

Як уже зазначалося, перший вірш «Пролетіло моє щастя, як сон літньої ночі» був написаний восени 1927 року, коли зовсім юна Ботушанська, переборюючи фізичний біль, задумувалася: «Переживала Шевченкові страждання на засланні і Лесині душевні і фізичні. Задумаюсь, бувало, а думки то збігаються, то розбігаються, як ті хвилі на Дністрі... І здавалось мені, що оті думки в пісню зливаються... Тоді то я й спробувала вперше писати...» Про це дізнаємося з автобіографічного нарису «Сама про себе» [1].

Співанка хрестоматійна, бо не раз дублювалася у періодичних виданнях. Вона увійшла до першої скромної збірки поезій «Сини весни»,

виданій 1973 року в Ужгороді. Вірш відкриває розділ «Рядки з неволі». Авторка дебютує не як безсила хвора, а як борець-відчайдух з активною громадянською позицією:

«Ой піду я попід гаєм у гори та й доли,

Ой піду я пошукати щасливої долі»

[6, с. 15].

Це коломийковий вірш (шевченківський чотирнадцятискладник) – віршований розмір, який розвинувся в українській поезії, починаючи з XVII ст., під впливом історичних пісень і зовні подібний до коломийки. Рядок вірша охоплює 14 складів з постійною жіночою клаузулою (наголос на передостанньому складі), має обов'язкову цезуру (паузу) після восьмого складу і здебільшого друкується в два рядки.

Спершу свої вірші Ботушанська ретельно приховувала, деякі одразу знищувала. У «Підземному дзвоні» письменниця зауважить: «Ними нікому не хвалилася...навіть і мамі. Чомусь, не сміла...За себе їй (Катеринці – прототип Д. Ботушанська) якось робилося ніяково перед родичами...скажуть, химера якась. Їй здавалося, що ще й посміються над нею...» [26, с. 202]. Так тривало, допоки батько не помітив, допоки не підтримав, не заохотив доньки. Згодом співанки Домки Сидорівни поширюватимуться не лише усно, а й у нелегальних газетах. Обминаючи перепони румунських жандармів, вони збуджували свідомість селян, закликали до боротьби за національне і соціальне визволення. Поліція буквально скаженіла через «Нову коляду» (1932 р.), яка блискавично швидко облетіла Буковину зі шпальт нелегальної газети «Нове життя». Саме ця пісня стала першим успіхом юної авторки.

Відомий фольклорист, давній приятель письменниці з Великого Кучурова Мірча Дмитрович Мінтенко стверджує, що цю колядку потайки розучувала з дівчатами народна поетеса Задубрівки Параска Юхимівна Амбросій.

Дорогу ціну заплатила юна поетеса-бунтарка з Глибоки: обшуки, катування, допити, залякування, постійний нагляд жандармів. Але ніщо не

змусило її замовчати.

1934-им роком датована «Пісня» («Ой, піду я лісом-бором та й на полонину»), яка яскраво демонструє традиційні народнопоетичні художні засоби: постійні епітети, зменшувано-пестливі слова, дієслівні синоніми: «шовкова травиченька», «червона калина», «заплачу, зариваю». До речі, творів з такою назвою у письменниці немало. В одному з них «Ой, та там, за рікою» оспівано героїчний подвиг «молодців», які не одну «днинку й не нічку гуляли...потомились» і під високими тополями спочили вічним сном. З часом зміст співанок набуває усе більшого соціального звучання. Так, у програмному вірші «Сини весни» символ відродження рідної Буковини – весна ясна, весна красна – звучить оптимістично, впевнено. Вона «запанує», «усміхнеться», «назустріч з-за Дністра вже лине». Переміни на краще от-от відбудуться, тому такий пристрасний заклик:

*«Не сумуйте, не нудьгуйте, час для бою нині,
Волю куйте, правду куйте рідній Буковині!»* [6, с. 12].

Домка Ботушанська надзвичайно захоплювалася творами Юрія Федьковича, не раз відвідувала літературно-меморіальні експозиції Чернівецького краєзнавчого музею, приходила до його могили, намалювала парадний портрет улюбленого письменника, а ще написала дві пісні.

1940 року створено «Федьковичеву пісню». У ній возвеличується письменник і його пророче слово – «пісня-жалібниця». Її удосвіта знайшов гуцул молоденький і заспівав на всі гори так, що «докотилась пісня тая до України-неньки». Яскраві епітети, влучна гіпербола, промовиста синекдоха, зменшувально-пестливі слова, порівняння знову засвідчують народнопоетичні джерела творчості авторки.

У 2000 році відомий український фольклорист-етномузиколог і композитор Кузьма Смалъ записав від Мірчі Мінтенка пісню на слова Ботушанської «Спи, наш любий Федьковичу» й умістив її до збірки «Цвіт шовкової косиці» [63, с. 146]. Очевидно, пісня була написана після відвідин могили славетного поета Буковини. Це своєрідний реквієм, тому передбачає

мінорний тон мелодії, її стриманий темп. Глибока повага і шана письменникові, який «Залишив, як віру в щастя, пісню про свободу», проявляється у поширених звертаннях: «наш любий Федьковичу», «рідний брате», «славний Соловію». Оптимістично звучить кінцівка твору:

*«Вийде сонце в чисте небо,
Заспівають гори,
Владно ступить нова доля,
На гірські простори»* [6, с. 23].

У громадянській ліриці Ботушанської часто використовуються народнопісенні символи. «Чорні тучі», «кайдани», «тумани» – для відтворення важкого минулого, натомість «чисте небо», «ясні зорі», «світанок», «диво-казка» – це символи щасливого майбутнього. Кузьма Смаль неодноразово відвідував наш шкільний літературно-меморіальний музей імені Д.С.Ботушанської. У 2007 році композитор подарував юним музеєзнавцям Глибоцького ліцею збірку з автографом «Пісні на слова Юрія Федьковича та про нього».

У 1941 році Д. Ботушанська написала «Співанку про Кобилицю», славного народного захисника, ватажка багатотисячних селянських зборів, борця за політичну автономію Буковини. Авторка зображає народного месника в образі мужнього «Орла з гір високих», який у своєму польоті так жахав дуків, що «мусило панство до Відня тікати». Кобилицю, «карпатського сина», вбили дуки, і сьогодні «за ним банує, плаче Буковина». Щоб привернути увагу прийдешніх поколінь, тужливим резонатором історії виступає «трембітонька», сумно сповіщаючи про гірку долю народного месника:

*«Лине пісня на всі гори,
Трембітонька грає.
Про Лук'яна Кобилицю
Весь народ співає»* [6, с. 17].

Відомо, що під час Великої Вітчизняної війни ця пісня налаштовувала

людей на героїчні подвиги у боротьбі з фашистськими загарбниками. У 2005 році твір зацікавив фольклориста, композитора Кузьму Смаля. Він записав співанку й здійснив її аранжування, а для експозицій шкільного музею подарував нотну партитуру з автографом.

Як йшлося у першому розділі, Друга світова війна застала хвору Домку Ботушанську у кримському місті Саки, де письменниця лікувалася від остеомієліту. Сюди дівчині прийшла звістка про загибель єдиного брата Петра, довгоочікуваного улюбленця родини. У вирій війни він потрапив у 16,5 років. Загинув 17 лютого 1945 року і похований під Кенігсбергом. Страшна звістка про це була основою тужливих пісень: «Ой чекала мати», «Ой, та дайте, мамо, білу хустину». Варто відзначити, що остання з перелічених пісень була написана 1941 року, задовго до втрати брата. Це свідчить про те, що поетеса не могла бути байдужою до всенародного горя: невтішні звістки з передової, втрати ближніх боляче ранили душу, викликали тривожні роздуми над долею усіх захисників Вітчизни. У народних традиціях змальовано обряд поховання, яке подається як весілля загиблого сина з газдинькою-смертю. На ньому були гостями «дуби ясночолі», свашками – «високі тополі», а «берізки з вітром кружляли у танці». Писану хустку, змочену материнськими сльозами болю, покладуть друзі у головах загиблого сина. У вірші простежуються елементи голосіння, бо вживаються зменшувано-пестливі слова: «землиця», «водиця», «хустинка», «полянка», «газдинька», «синочок», «яворочок».

Чільне місце в громадянській ліриці Домки Ботушанської відведено **коломийкам**, що були написані далеко від рідної буковинської землі: «Лети ж, моя коломийко», «Люблю я ті гори», «Ой маю я, милі браття...», «Ой, пуцу вас, співаночки», «Ой, розквітай, моя доле!». Ці пісні-птахи авторка посидала на милу батьківщину, до періодичних видань Чернівеччини, щоб передати уклін найдорожчим. Священне почуття любові до місць, де народилася і виросла, до народу було джерелом натхнення і праці. Саме про це пісні «Буковині», «Грай, трембіто, п'яно, дзвінко», «Маринка-Верховинка», «Пісня тракториста», «Пісня» («Красна Буковино, ти у дружбі квітнеш»). Її

вірші «навдивовижу мелодійні, джерельно-прозорі, щирі»,— так коротко і влучно охарактеризував творчість Д. Ботушанської Петро Ребро [70].

У грудні 1989 року була написана пісня на народний мотив «Файних хлопців я любила». Твір побудований на діалозі батька з донькою. Лірична героїня багатьох любила, але засиділася у дівках, «Незаміжньою лишилася — Відраяв всіх татко». У кращих народних традиціях покори і молитви звертається дівчина до батька з проханням повернути долю, але він безсилий перед смертю, бо «заліг, заліг горбочок, груди притискає». Не менш трагічним стало життя іншої дівчини з пісні «Чорним очам навстріч ішла». Нерозбірливе, пристрасне почуття до багатьох парубків заплутало ліричну героїню, призвело до фатальної помилки: «розіп'яла своє щастя кривими стежками».

«Колись, було, щастя стрілось» — це тужлива пісня-спомин про почуття, якому позаздрила подружка. Ситуація типова: любовний трикутник і як результат — зрада коханого.

У співанці до п'єси «Клятва» описано незрозумілий для поетеси вчинок юнака, який кидає кохану через любку-вдовицю, бо вона, на його думку, «файна... гречна». Що змушує людей робити так, якою має бути любов справжня? Про це філософські роздуми Д. Ботушанської у співанці «Скажіть мені правду про тую Любов». Ліричну героїню хвилює низка складних запитань: «Якого вона цвіту?», «У чому одіта?», «На кого ще й схожа-то була вона?», «Що думали ви про її високість?», «Чи торкнулося тепло вашої душі маминої ласки?»... Існує кілька редакцій цієї пісні. Мабуть, письменниця заплуталася у багатоаспектності поставленої проблеми, тому не знайшла однозначної відповіді. Використовуючи поетичне обрамлення, Ботушанська спершу надає поставленому питанню риторичного відтінку, а потім інтонації незавершеності. Імовірно, до цього спонукали труднощі особистого життя. Заслуговують уваги вірші, присвячені матері: «Розлетілись голубочки...», «Ти стоїш, як перше», «Співай, пташечко маленька», «Глянь, матусю, сонце встало», «Гей, зашуміть буки, зашуміть зелені». У важкі часи, коли особливо

складно опиратися життєвим проблемам, кожен з нас шукає підтримки і розради у рідних людей. Матір Домка Сидорівна втратила дуже рано: не витримала, бідолашна, загибелі єдиного сина, за півроку після страшної звістки згасла у розцвіті літ. Довелося Ботушанській хоча б віртуально спілкуватися з ненькою, згадувати її красу, мелодійні співанки... Характерною ознакою цих творів є використання художнього паралелізму. Лірична героїня згадує дзюрчання річки дитинства, «в'юнкого Дереглею», квітучі вишні у батьковому саду, високі полонини Карпат, зелені буки і все частіше звертається до сонця, всюдисущого вітру, щоб отримати звістку з Буковини.

Весна як оптимістичний символ відродження, чогось нового з часом приходить до поетеси лише у спогадах, поступається тужливому мотиву осені – підсумку прожитого. Яскравим прикладом цього є співанка «За вікном листопад», написана 1967 року:

«Пролетіла весна, а за нею і літо.

Я чекаю одна, гей забута світом.

Я тривожуся, жду, а тобі і байдуже,

Що стежину мою замітають хуги» [6, с. 12].

Останньою з цього рукопису є «Пісня» («Ой, коню мій, коню»), датована 1989 роком. Поетеса знає, що долі і конем не об'їдеш, але все ж таки сподівається наздогнати щастя, наказує бистрому скакати «навдалую», аби «злапати» (спіймати) краю (кінця) зоряні точки.

Мелодійну музику до вірша «Красна Буковина» написав наш земляк, відомий композитор та диригент, заслужений діяч мистецтв, концертмейстер Чернівецького музично-драматичного театру імені Ольги Кобилянської, автор славнозвісної «Марічки», керівник однойменного ВІА Степан Олексійович Сабадаш. Згодом ним була написана музика до вірша «Буковино, рідний краю». За творчим задумом композитора, пісні вийшли просторими, виконуються вільно і легко. Вони вражають гармонійним поєднанням мелодії і слова, ледь помітною грайливою тональністю, глибоким ліризмом. Коли їх співаєш, переймаєшся почуттям гордості, світлої радості за край, у якому

живеш.

Подібні відчуття давали сили для життя хворій Д. Ботушанській, яка більшу частину життя провела у Мелітополі, хоча частенько сумувала «за березовими гаями, буковими лісами, за синіми Карпатами та швидкоплинними потічками» [70]. Трудівникам, патріотам славного міста, готовим завжди прийти на допомогу, вона присвятила пісню у співавторстві з композитором Левом Блехом «Ой, ти мій квітучий Запорізький краю». Вдячні мелітопольці і сьогодні співають цю задушевну пісню про свій багатий край.

Не менш цікавою з цього приводу є пісня «Гей, сині гори». Музику до неї створив Георгій Васильович Свиридов – віртуозний піаніст, класик оркестрової музики, лауреат численних державних премій. Вражає відточена простота, національна характерність українських пісенних мелодій у поєднанні з гармонійною мовою, блиском, барвистістю оркестрового колориту. Швидкий темп звучання, запальний танцювальний ритм налаштовує слухачів на рухи. Не кожному виконавцеві під силу передати енергетику цієї пісні. У Глибоцькому літературно-меморіальному музеї імені Домки Ботушанської зберігається аудіозапис естрадної співачки з буковинського села Гвіздівці Сокирянського району, народної артистки України Лідії Відаш, яка мала шанс стати всесоюсною зіркою. Та задля цього потрібно було працювати у Москві, але Лідія Відаш не змогла. Поступово талановита співачка зникла з естрадного Олімпу, а «Гей, сині гори» і сьогодні є музичною візиткою Глибоччини та Буковини. Друге життя пісні подарували юні таланти селища, переможці конкурсу «Буковинська зірочка» Микола Чертушкін та Анастасія Бабина.

Поезією Д. Ботушанської захоплювався і вже згадуваний нами композитор Буковини Кузьма Смаль, лауреат літературно-мистецьких премій імені Віктора Зубара та Сидора Воробкевича. Композитор назвав твір «Баладою про сина», залишив у подарунок музею нотну партитуру з автографом.

Також композиторів припала до серця співанка «Там, де Дероглуй

струмоче». Колись повновода річка Глибоки звеселяла серце юної Домки Ботушанської, вислуховувала її печалі, вгамовувала спрагу, була свідком першого кохання. Це високе почуття бентежить душу і ліричного героя, до речі, чоловічих образів у ліриці поетеси не так багато. Юнак виглядає біля річки дівчину, яку так палко кохає, але ніяк не може її зустріти. Приємна національна мелодія, помірний темп виконання сподобаються прихильникам української пісні.

Вірші Ботушанської, пройняті тонким ліризмом і життєвою мудрістю, збудили музу ще одного композитора нашого краю. На сторічному ювілейному святі письменниці (2013 рік) у виконанні автора музики, Георгія Андрійовича Руснака, ми почули пісню «Не кидай рідний поріг» [9]. У його творчому доробку біля 300 пісень, які складають чотири збірки. До останньої з них, названої автором «Україно моя», входить мелодійна, повільна пісня на слова поетеси-землячки. Збірка з автографом Г. Руснака зберігається в Глибоцькому літературно-меморіальному музеї.

Мабуть, у кожного письменника є твори для дітей і про них. Домка Сидорівна Ботушанська, дружина і мати, не оминула такий жанр фольклору, як колискова. Перша материнська пісня дитинства знайшла відображення у творчості, коли народна поетеса стала турботливою матір'ю, а згодом доброю бабусею. «Коліскова» (а їх не одна) – яскравий приклад магічного пестування. Її головне призначення – приспати дитину, в цьому й секрет монотонності наспіву, одноманітності ладу, манери виконання, характеру, виразності ритміки, звучності і багатства рим. «Місяць», «яснесенькі зірочки», «шовкові трави», «пташки», «зайчик» виступають символами краси дитячого оточення. Так у дитячій душі зроджується доброзичливе ставлення до навколишнього, формується світогляд, виховується любов. У періодиці постійно друкувалися вірші Д. Ботушанської для дітей: «Бабуня-Зима», «Дощик», «Випав дощик», «Добрий ранок», «Щедрий вечір». Найпопулярнішою стала поезія «Про Маринку Верховинку», тому її виконують на народний мотив. Рухливо, у танцювальному ритмі, який дещо

нагадує «Подольночку», оспівано очі-перлилки дівчинки. Вони «світлі-світлі голубі», дві зоринки (авт.), які грають щастям, «ніби зіроньки горять», бо «у Маринки Буковинки доля ходить в колосках». Помітно, що створений образ дуже подобається поетесі, викликає її замилювання, втіху. Любити природу, бути спостережливим, дбайливим господарем рідної землі вчать дітей співанки Д. Ботушанської: «Пшениченьку жала», «Як згадаю», «Понесу я пісню», «Візьму папір – він німує, він мовчить», «Іскри любові», «Літо», «Травень» ... Пильне образне слово письменниці кличе у поле, у садок, до ставка, щоб помилуватися скупаними у теплому дощі травами, барвистим намистом веселки, «шлюбним нарядом» дерев, кучерявими вербами і ... заспівати від радості спілкування з красою:

*«Там акорд пісень я віднайду,
На землиці рідній, у саду.
Понесу їх в світлу далечінь,
Де стрічає ранок голубінь,
Де бере початок новий день,
Піднесу йому вінок з пісень»* [6, с. 28].

Поетичні твори різноманітні за темами, жанрами, образами, мотивами, настроями. Мова її поезій відзначається мелодійністю, фольклорною символікою, метафоричністю й багатою лексикою, лаконізмом фрази.

Висновки до другого розділу

З першого вірша під назвою «Пролетіло моє щастя, як сон літньої ночі» Домка Ботушанська заявила про себе як про борця за правду, співця народної думки, людину зі свідомою громадською позицією.

Магістральними мотивами творчості Домки Ботушанської стали вболівання за долю рідного краю, відтворення його краси та унікальності.. Громадянська лірика – центральна в її творчості. До найяскравіших зразків

цього тематичного циклу зараховуємо вірші «Батьківшині», «Буковино – вільний краю...», «Де ліси букові...», «Де моєї долі був почин», «Знову рідне поле», «Іскри любові», «Найдорожче», «На крилах думки», «На крутій горі стою», «Пісня рідної землі», «Рідний край», «Я з тієї землі», «Я йду землею юною» та багато інших».

Поетичні твори Домки Ботушанської невіддільні від народнопісенних традицій і за змістом, і за ритмомелодикою, і за образністю та строфікою. Вони глибоко своїм корінням сягають фольклору.

Домка Ботушанська – авторка віршів, що стали піснями, які за змістом, за ритмомелодикою, за образністю і строфікою близькі з коломийками, чи співанками. Це такі твори: «Лети ж, моя коломийко», «Люблю я ті гори», «Ой маю я, милі браття...», «Ой, пущу вас, співаночки», «Ой, розквітай, моя доле!».

Поетичні твори Домки Ботушанської різноманітні за темами, жанрами, образами, мотивами, настроями. Мова її поезій відзначається мелодійністю, фольклорною символікою, метафоричністю й багатою лексикою, лаконізмом фрази.

Розділ III

АВТОБІОГРАФІЗМ ПРОЗИ ДОМКИ БОТУШАНСЬКОЇ

3.1. Особливості ідіостилю прози письменниці

Своєрідна літературна спадщина Домки Ботушанської – неоціненне культурне надбання Буковинського і Мелітопольського країв. Творчість мисткині мала і завжди матиме чималий вплив на розвиток літературного життя України.

В Центральному літературному архіві м. Києва зберігається понад 100 статей, п'єси письменниці «Зустріч у редакції» і «Клятва», більше 100 новел, спогадів, образків, автобіографічних матеріалів, 70 картин мисткині. Деякі зразки творчої спадщини перебувають в архівах родинних музеїв. Однак лише невелика частина прозового доробку письменниці відкрита сьогодні для широкого читацького кола, оскільки лєвова частина творів є неопублікованою, а збережена лише у рукописному варіанті.

Проживаючи в Мелітополі, Домка Ботушанська повернулася до літературної діяльності у післявоєнний період. Вона надсилалп до друку в буковинські часописи свої твори, публікувалась у виданнях Запоріжжя. З-поміж опублікованих творів – переважна більшість поезії, а прозовий доробок презентує лише низка оповідань та твори мемуарного й публіцистичного спрямування.

У 1971 році за сприяння Василя Лесина у видавництві «Карпати» в Ужгороді вийшла збірка віршів та коломийок «Сини весни» письменниці, упорядником та автором вступної статті її був сам літературознавець, який домігся публікації поезій Домки Ботушанської у 1991 році в колективному виданні «Яворова сопілка».

Поезію письменниці публікували й після її смерті, а аме в хрестоматійному виданні, у літературно-мистецькому альманасі «Витоки»,

вийшли її вірші окремою книгою у 2006 році «Пісні рідної землі: Вірші різних років», а також у низці друкованих видань.

Незавжаючи на любов читачів до поезії Домки Ботушанської, окремої уваги потребують і її прозові твори, хоча й надрукована їх кількість є мізерною, але за спектром порушених проблем та ідейно-художнім спрямуванням вони, становлять однаково високу художню вартість, якщо тавіть не перевершують поетичний доробок.

Ідейно-тематичний обшир поетичного доробку Домки Ботушанської охоплює тяжке соціальне й національне становище селян Буковини, протест проти існуючого режиму, родинну лірику та ушавлення рідного краю. Прозові твори письменниці також яскраво презентують її художній почерк. Письменниця трепетно зображує образ матері, батька, подає спогади дитинства, викриваючи водночас реалії життя простого народу, навіть деколи гостро засуджуючи негативні людські риси, натомість підносячи гуманність і щиросердність.

До прикладу, в оповіданні «**Доля жінки**» письменниця порушила проблему матеріальних статків крізь призму життя дівчини з багатой родини. Сімнадцятирічна Єленка прагнула вийти заміж, бо любила «... *Генця, столяра, біднішого за всіх на селі, який мав чудову душу і золоті руки ...*» [Доля жінки], однак вона змушена була за наказом батьків пов'язати своє життя з багатієм Петром, якого не кохала. Не витримавши розпуки з коханим і лихої жіночої долі, дівчина покінчила життя самогубством. Єланку не спинила навіть маленька донечка Анничка. В діалозі пересічних селян майстерно втілено стрижневий задум твору:

«- *Та то так, чим більше у чоловіка є, тим більше хочеться. Хіба таким ще чужого маєтку треба?*

- *Видко, то так вже тими людьми крутить: одному по горло дає, а другому – одна торба і та порожня*» [4].

Наша письменниця – неперевершена майстриня характеротворення, вона цілком проникає до внутрішнього світу своїх персонажів, вирізьблює

кожну деталь в їхньому образі, ніби в унісон проживаючи з ними кожну створену художню історію. У цьому запорука не тільки патріотичного світобачення, але й володіння мистецькими навичками, оскільки талант до образотворчого мистецтва уможливив відтворення найтонших рис вдачі особистості. Саме тому система персонажів авторки – довершена і духовно, і за зовнішніми характеристиками.

Наскрізним образом-персонажем прозової творчості Домки Ботушанської є мати, яка уособлює відданість та саможертвність (це твори «Твої руки», «Мамина пісня» та ін.). Авторка нерідко розмірковує над долею матері, над її тяжкою працею: *«Подумати тільки, скільки стежок-доріжок босо пройшли. Скільки кілометрів зробили на ту Чінсту, на отой п'ятиметровий горб. Туди й назад, туди й назад... Та хіба підведеш отой рахунок?.. А весна? А осінь? І все вони, все твої ноги. Та все босо проходили, чи сльота, чи сонячний день. Чи холод, чи спека, завжди їх пекло, як вогнем, сонцем і морозом...»* [26]. Авторка з любов'ю описує незламний характер матері, адже навіть у найважчих ситуаціях мати знаходила розраду в піснях, в яких кохалася: *«Журним струмочком розтікалася твоя пісня, заповняючи душевну порожнечу. Але я слухала. Слухала і стояла, як укопана. Не сміла і поворухнутись, аби не стривожити той дивно мелодійний, вирваний із самої глибини душі, твій такий лагідний співучий голос»* [26]. Письменниця схиляється перед натрудженими руками матері, «чорними», «вземленими», які «нічим не відмиєш», вони писала: *«Ні, мамо, то не чорнота в них. Подивись, мамо, вони у тебе як отой виточений мармур. Чисті, як перший сніг, аж прозоряться»* [12]. Ці художні фрагменти свідчать про органічне поєднання талантів мисткині писати й малювати, що зумовили формування її неповторного творчого почерку.

У прозовому доробку Домки Ботушанської чільне місце посідають твори про дітей, які довгий час друкувала районна газета «Будівник комунізму» у рубриці «Куточок для дітей». Авторка у цих творах постає як тонкий психолог, який ототожнює кожен вчинок дитини насамперед із

батьківським вихованням (це твори «Літера „В”», «Про маленьку Юлю»). Для творів для дітей характерна демінутивна (зменшено-пестлива) лексика (“зміцнілі ніжки”, “маленька-маленька внучка”, “невеличкий килим”, “молочко”, “три рочки”, “червоними ягідками”, “дві книжечки”, “завбільшки з долоньку”, “з невеличкими діточими оповідками”). Такі слова не тільки емоційно насичують тексти, а репрезентують трепетне ставлення письменниці до молодшого покоління. Гармонійно поєднуючи талант до красного письменства з педагогічним досвідом, Домка Ботушанська творить дитячі оповідання, через які читач глибше пізнає дитячу психологію, а такому творі, що призначені для дітей, корисні й цікаві й для їхніх батьків, вихователів, вчителів, наставників.

Громадянська позиція Домки Ботушанської виявилася навіть у дитячих, легких за змістовим наповненням оповіданнях. У цьому контексті показовим є образок «Літера „В”»: головна героїня трьохрічна Аннуса ніяк не хотіла брати книжку від матері, назва книжки була «Катя в яслах». Дівчинка вимагала від мами: « - *На твою книжечку, мені не таку купи. - А яку? – з подивом перепитала мама. / - А таку... Велику... Щоби було що читати*» [15]. Очевидно, що ідейність твору полягає у тому, аби донести до читачів важливість використання питомих українських власних назв, а не вживати «чужі», запозичені від «братського народу» - східного сусіда.

Оповідання «Напоум їх, Великий Боже» присвячене проблемі української мови. У творі ключовим є діалог письменниці з «недалекою сусідкою» – українкою, яка на привітання дівчини відповіла по-російськи. В авторському монолозі втілено ідейно-художній задум: «*Чомусь мене зачепило оте «куда». Скільки ж то можна вже «ку-да-ка-ти»? Прожила весь вік на українській землі, а слова по-рідному сказати не вміє. «Могу, - каже, - не плохо. Не привыкла. Разговариваю, как все. Да и все равно мне... каким бы языком не разговаривать, лишь бы в магазинах что нада – было...*» [26, с. 761]. Заявивши ще юнацькі роки про свої україноцентричні позиції, Домка

Ботушанська жодного разу не відступила від цього принципу, навіть, зуміла створити великий доробок, щое національне спрямування.

Небайдужість до аспектів громадсько-культурного життя засвідчує мемуаристика письменниці, яка неодноразово друкувалась у часописах Чернівецької області. Серед творів мемуарного спрямування такі: «Кобзар і Буковина», «Не та сьогодні Буковина...», «Мій незабутній учитель», «Буковина у 1918-у році». У цих творах Домка Ботушанська презентує власні міркування про долю України, а саме описує події, які відбулися на теренах Буковинського краю. Цікавими видаються мемуарні твори – спогади про письменників, змістовний огляд їхнього творчого доробку, міркування про їх внесок у розвиток літературного процесу на Буковині. Це такі статті: «Кобзар і Буковина», «Співець простого люду», «Наш буковинський Соловій».

3.2. Автобіографізм художнього мислення в романі «Підземний дзвін»

Ні за життя, ні після смерті письменниці її творчість не було належним чином оцінено. Поетична спадщина Д. Ботушанської приваблювала в увагу критиків (В. Єременко, Н. Зайдлер, В. Лесин, Б. Мельничук та ін.), оскільки мисткиня відома широкому колу читачів переважно як поетеса. Вірші – це лише мала частина її мистецького доробку. Її прозова складова більший за обсягом (а також за змістовним художньо-філософським змістом, широтою охоплення дійсності, масштабністю охоплення проблем існування). Багатогранність творчого таланту Домки Ботушанської виділяється також її захопленням малюванням, вишивкою, писанкарством та музикою.

Літературна творчість Домки Ботушанської, на наш погляд, потребує оприлюднення, хоча б у вигляді вибраних текстів, що включатимуть, окрім традиційної та частково опублікованої поезії, прозові епічні та драматичні твори.

Треба віддати належне письменниці, яка була змушена все життя писати «в шухляду». Безперечно, авторка заслуговує бути визнаною.

Завдання сучасного літературознавства – розкрити глибини мистецької спадщини Д. Ботушанської, проаналізувати її різножанровий і багатовекторний зміст (ідейний, проблемно-тематичний, сюжетно-композиційний).

Безперечно, найяскравішою перлиною мистецької спадщини Домки Ботушанської є автобіографічний роман «Підземний дзвін», який складається з трьох частин («Жіноча доля», «Катеринка», «Фатум»).

Роман «Підземний дзвін» має некоротку й непросту історію. Розпочатий ще в 1937 році, писаний із перервами та закінчений аж у 1984 році, він донедавна так і не був опублікованим, незважаючи на численні спроби самої письменниці видати його і на Буковині й на Мелітопольщині. В родинному архіві зберігається декілька автографів цього роману, адже Домка Сидорівна писала його майже впродовж усього життя. Численні копії рукопису не тільки відображають копітку редакторську роботу авторки, а й засвідчують її духовне зростання, удосконалення письменницького стилю. В кінцевому варіанті текст подано за машинописним зразком, (це була остання воля авторки) в романі розкрито хронологічні й географічні координати історії його написання. Остаточна редакція твору була надрукована у 2012 році у місті Миколаєві у видавництві «Іларіон». Авторкою передмови була кандидат філологічних наук Катерина Гурдуз. Однак варто зауважити, що в видання все ж таки не подає достовірних фактів з життя письменниці. Адже зі щоденників авторки відомо, що вона народилася в селі Глибоді, неподалік села Червона Діброва, що поблизу річки Деремей, а в романі подано відомості, що місце народження Домки Ботушанської – село Димка, що у Глибодському районі.

Передумовою написання трилогії «Підземний дзвін» був сон, що про нього Домка Ботушанська згадувала в листі до сестри Марії. В Чернівцях у 1937 році до письменниці уві сні прийшла жінка в чорному, яка напроорочила їй писати літопис твоєї землі під назвою «Підземний дзвін»

Цей роман – автобіографічний. Підґрунтя його створення – власне життя письменниці, яке представлено в художньому обрамленні.

Домка Ботушанська задумувал цей твір як повість, однак згодом він переріс в широкомасштабне епічне полотно. Авторка визначила жанр роману так - «повість-літопис з життя буковинських селян», проте часо-просторові його показники, глибина осягнення дійсності, чимала кількість персонажів та сюжетних ліній дають підстави кваліфікувати його як роман.

Робота над твором було розпочата у 1937 році в Чернівцях 1937, а дописувало його письменниця вже у Мелітополі. Перша та друга його частини - «Доля жінки» й «Катеринка» подано з підписом таким: «Чернівці – Мелітополь, 1937 – 1978 – 1982». А третю частину «Фатум» підписано «Мелітополь, 1978 – 1979 – 1984». Перший додаток під назвою «А горе не вгомонувалось...» підписано «Мелітополь, 1974 – 1979 – 1980 – 1984 рр.». А другий додаток без назви підписано «Мелітополь, квітень, 1984 р.».

Роман прийшов до читача терновим шляхом. Авторка сумнівалася у вартості свого роману. У щоденниках Домка Ботушанська неодноразово поверталась до міркування про те, що їй не потрібно було займатися письменницькою діяльністю. До прикладу, 21 жовтня 1961 року письменниця пише: *«Сама із себе дивуюсь... що не напишу, а завтра не подобається... Рву... знищую папір і більше нічого... Хоч би старі роботи зуміла привести в порядок...а кому вони будуть потрібні?»*. 6 жовтня 1968 року датується подібний запис: *«Якось пиняво посуваються мої роботи. Немає гірше як те, коли людина сама в собі зневіриться... Апатія... апатія... апатія...І чого було лізти в ту літературу?»* [30].

Однак, на щастя, Домка Ботушанська як справжня письменниця, не могла не писати. Підстави робити такий висновок дає запис від 22 травня 1964 року в щоденнику мисткині: *«...що я... плазуюча... незмінна «букашка» на цій землі. А так хотілося знати багато, так хотілося вирости...настільки вирости, аби вміти викласти в мистецькому порядку свої вируючі, неприборкані думки... І як не стараюся, а воно виходить слабо. Ні, мабуть (краще обірвати) цю нитку з літературою... Вкінці кінців прийти до того глузду, що мені не везе... Недостатньо необхідної свідомості на*

літературному полі... Але... Знов але... Як би й не хотіла я обірвати цю нитку, а потяг до письма ще більше посилюється... ще завзятіше рука тягнеться за пером... Виявляється... не так то легко обірвати цю заплутану в моїй душевній уяві нитку...» [30].

Далі письменниця коментує:

«Перші дві частини «Підземного дзвону», «Доля жінки» та «Катеринка» – це історичні епізоди, взяті з буковинсько-селянського життя, з того життя в якому народилася я, де з болем та муками пройшло моє дитинство. Де животіла юність, карабкаючись до світла колючими, непролазними стежечками, де в злиднях, болях та темноті, поштуркувана всякими потихачами спаношених підпанків, але все-таки лізла до тих знань. Це були роки величавих світових переворотів та розпаду одних держав, переходячих до складу інших. Це були 1912 та 1940-ві роки. Із 1941 року я живу тут, у Таврійському роздоллі. Тут я прожила з 28-ми років мого віку, де й живу зараз. Це були самі тяжкі роки фашистської навали на нашу Вітчизну. Тоді майже вся Україна була у вогні...і саме в той час я, повертаючись з курортного лікування, тут зупинилася. Дальше їхати мені не було куди з моїми костурами в руках.. і в той саме час тут, на півдні, я стріла людину, слабосилого, скаліченого юнака ще дитинстві, з котрим я й поєднала свою долю.. так моя третя частина «Підземного дзвону», «Фатум», виключно взята з цього періоду мого життя. Взята під перебуванням у родинному домі мого чоловіка.. з життя його родичів, котрі були великим контрастом його. Тут я нічого від себе не додала, а взяла все правдиве, переболіле мною.. перемучене. Хоч, правда, коли б я була захотіла змінити цей образ життя ще з перших днів мого приходу, змогла би була... але я того не вміла зробити. Я не могла зрадити даного слова чоловікові, котрий, спасаючи моє життя, піддався не одному лиху... чимало потернів із-за мене... І таким чином, від недотепності чоловікових родичів-дрібновласників я більше перетерпіла, як деякі тюремщики... і все оте наболіле... все, що кровоточило моє серце... все, що не єднає нас ув одно ціле, а поділяє на «маючих» і «немаючих»... на

«сильних» і «слабих», все переболіле... скандальне увійшло в «Фатум».

Крик моєї душі оточуючими мене людьми ніколи не був почутий. За їхнім дрібненьким життям... за особистими клопатами та високою зарозумілістю в них не знаходилося для мене ні одного доброго слова, а просто, ніби то я до них влізла, «посягаючи на їхню отцовщину». Націлила свою жадобу на їхнє добро... «Хопанкою вдерлася»... А чоловік був безхарактерною людиною. Робив те все, що говорили йому старші. «Старших» гірше грози боявся, віддаючи на глум навіть свою сім'ю.. що, можливо, і це його в могилу загнало... так як він каліка, та ще й слабосилий, а такий посильний вантаж прийняв на свою душу.. та під страхом усяких дорікань гнувся аж доти, допоки його зовсім не скрутило.

А так було би хотілось, щоби все оте було якось іначе.. щоб оте скандальне життя було замінене дійсним, за справедливими радянськими законами, життя.

АЛЕ В ТОМУ МЕНІ НЕ ПОВЕЗЛО...

Отже, і все те я й вирішила передати на папері.. все-все наболіло-скандальне... перемучене життям... Хоч і невизнаною буду, але все-таки якось часткою знайду своє оправдання у своїх таки нащадків.

Це все, що пишу, може буде лише десята доля... або й більша доля всього мною пережитого – справжня бувалиця в нашу радянську епоху.

СЦЕНІЧНЕ ЖИТТЯ...

І все це я не висмоктала з пальця, а з життя взяла ...» [30].

Розкодовування таємничої й інтригуючої назви роману сховане у тексті твору. Авторський задум подано у сні-маренні головної героїні. Цей сон запам'ятався їй на все життя і став своєрідним дороговказом. Катеринці у великому місті почувся відзвук дзвонів, який привів її до високої залізної брами. Пройшовши заплутаний лабіринт коридорів та відчинивши чималу кількість дверей на своєму шляху, юнка опинилась у кімнаті перед таємничою жінкою (хоча авторка не називає ім'я жінки, однак уважний читач

здогадується, що це була Ольга Кобилянська). Жінка навіщувала дівчині велике майбутнє, а саме: *«Тебе чекає велика будучність... лише спокійною будь, ніколи не відступайся від своїх крилатих мрій не впадай у сумніви, зумій свої мрії повернути в життя і твоїм очам відкриється широкий світ, і ти напишеш літопис своєї рідної землі... для поколінь... лише ніколи... ніколи не забувай її, свою рідну землю-годувальницю – чуєш? Зумій пройти через всі життєві перепони і бути однаковою... дочкою своєї рідної Землі»* [26]. Таємнича жінка звернула увагу Катеринки, що вона має бути сильною та не повинна відступати від обраного шляху, вона наголосила: *«...тебе чекатимуть: біль і голод, мука і слава...лиш одно запам'ятай: як би і не тяжко тобі було, ніколи не відступайся від своїх накреслень... задумів, а головне – від своїх мрій і тоді великий світ тебе прийме у свої обійми, і все-все, що задумаєш, збудеться...і той літопис про твою рідну Землю назвеш «Підземним дзвоном», бо то він тебе закликав у цю святиню...бото він тебе привів сюди, аби ти мене вислухала...і пішла за вказаним тобі начерком... і востократ заплатять тобі твої земляки своєю пам'яттю...тебе не забуде ніколи твоя земля, лише ніколи-ніколи ти її не забувай, чуєш?! Не-е... за-а-бувай!...»* [26]. Для Катеринки ці слова стали своєрідним духовним заповітом, *«в найтяжчі хвилини життя вони підтримували її, надавали сил для творчості і подальшої боротьби»* [56].

На особливу увагу заслуговує мова роману – насичена емоційно-оцінною лексикою, засобами фонетичного, контекстуально-синонімічного, граматичного увиразнення. Стилiстичні правки могли б призвести до нівелювання мовного колориту художнього тексту, його особливої енергетики, потужного авторського слова, саме тому під час підготовки тексту до друку редактори видання врахували сучасні правописні норми та максимально зберегли лексичні, морфологічні, синтаксичні особливості авторської мови роману.

Культурно-мовний пошук Домки Ботушанської зосереджений в колоритному, концептуальному, типовому образі характеру буковинця,

українця. У романі відтворено культуру України крізь призму життя людей, їх думок, що виражені народною мовою. Авторка наповнила роман виразністю слова, контрасту, музики, ритму, багатством кольорів, метафор, асоціацій, підтексту, алегорій. Письменниця використала художні символи, продемонструвавши символічне мислення українця, що виводить роздуми рівень філософського осмислення дуальності Людина – Буття.

Характеристика різних обставин життя, в яких діють персонажі роману, їх поведінката вчинки є значно ширшими й глибшими, аніж у інших творах Домки Ботушанської. В різних місцях роману представлено екскурси до передісторії тих подій, що лягли в основу роману.

Як досвідчений знавець людської психології, Домка Ботушанська описує боротьбу почуттів в душах персонажів, нелегкі муки суперечок з власними невгамовними почуттями, які навалюють й нестримно вибухали. Лише після відчайдушної внутрішньої боротьби герої нестримно переборюють в своїх душах розпач, страх, сором та наважуються дати волю власним почуттям.

Головна героїня роману має високий інтелект, поетичну інтуїцію, глибоке розуміння жіночої психіки, у неї сильна творча воля, широкий лет душі, вона – вільна людина. У художньому слові письменниці втілені аспекти долі рідного краю, проблеми страждання особистості, болі самотності, щастя материнства та ін.

Роман «Підземний дзвін» написаний за мотивами новели «Клятва», головні герої якої Василь Федорук, Парасинка, Баба Марта (Моша), Катеринка, Лионтинка, Павлоз Павлихою, Маринка, Генця, Іхтімка, Петрик куми Юльця та Тоня, Зозулиха, постаючи на сторінках новели, переходять у художнє полотно роману. «Крім них у творі, завизначенням авторки, діють також додаткові особи: Нестор, Карпо, Іван, Новоприбулий, Грицько й Федориха (сусідка)» [26].

Події роману впродовж 1912-1950-х років на Буковині в селянській родині. Особливої уваги у контексті осмислення сюжетно-композиційної самобутньої структури твору велику роль відіграють авторські ремарки й

численні поетичні вставки (в яких авторка навіть деколи цитує власні вірші), які сприяють увиразненню народнопісенного колориту твору, надають роману емоційно-сміслової виразності. В художній оповіді так охарактеризовано Василя, одного з головних героїв: *«А Василева туга все більше вкорінювалася та співанками сумними в небознімалася, котрі за саму душу брали:*

*Сумно мені, сумно,
Як удень, так вночі..
І сам я не знаю
Чого плачуть очі.
Чого вони плачуть,
Чого вони хочуть,
Що їм ще бракує? –
Ніби хтось наврочив.
Взяв би я дівчину,
Тулив до серденька,
Та судити будуть
Лихі вороженьки...*

Співаючи, він почував себе самотнім.. розбитим до краю... і все те виливалось у нього в авторських співанках. У них розкривалася його щира душа, що була замкнута у вузькій рамі туманної недобррозумовості. Ніхто його не розумів.. хоч одні то й поважали за його розум, інші кепкували... кожен зі своєї точки дивився» [26, с. 165].

І далі:

«.. Настане злагода, як у тій пісні з «Наталки Полтавки»:

*Де згода в сімействі,
Де мир і тишина –
Щасливі там люди,
Блаженна сторона...» [26, с. 473]*

«Доля жінки», перша частина роману – це своєрідна експозиція, оскільки у ній йдеться про буковинське село Глибока, що на березі річки

Дереглей, подано історію відомих глибоцьких родів, зосібна описано життя родину Параски й Василя Федоруків – це батьки головної героїні, з якою ближче читач знайомиться в другій частині, що має назву «Катеринка».

Перша частина роману присвячена світлій пам'яті дорогих авторці батьків. Вона поділена на 40 за обсягом невеликих розділів.

В першому розділі, що має назву «Над Дереглеєм», Домка Ботушанська знайомить читачів зі своєю рідною землею, з рідним краєм де народилася й зростала, де робила перші життєві й творчі кроки. З нечуваним трепетом письменниця описує кожен струмочок, кожную рослинку: деревце, кущик, квіточку. Тут авторка розповідає про місце розташування рідного села, про історію його назви: *«Піднімаючись по крутому схилу Дереглею, за клином панського лісу розташовувався самий віддалений кут села – Глибока, Кичерка, або Кичерка – Глибока.*

Цей кут, Кичерка, носив ще одну легендарну назву – «Червона діброва», про що й говорить молдавська легенда:

Коли польський король Альберт зі своїми союзниками, ... пішов на Молдавію проти воєводи Штефана Великого та осадив Сучаву, де й зав'язався перший бій. Втративши багато людей, а Сучави не взявши, король Альберт відтягнув своїх на вигідні позиції. Відступав через буковинські ліси...але й тут потерпів невдачу, бо із-за кожного дерева вискакували Штефанові вояки, котрі, мов отітовки, накидалися на ляше військо та троцили, як зайців.

Таким чином, армія короля Альберта була розбита на голову, а хто уцілів – був взятий у полон.

І легенда говорить, що більше восьми тисяч полонених були запряжені доплугів, котрим було наказано виорати поле та засіяти жолудями чималий шмат землі – дві милі довжиною і одну в ширину...

Згодом на тому місці виросла діброва...І говорить легенда, що нібито дубове листя мало червоний колір, так було насичене кров'ю... від чого й пішла назва «Червона Діброва»... [26, с.17].

В наступних частинах роману описано батьків Домки Ботушанської.

У другому розділі під назвою «Мати» описано стосунки Зинаїди Рибчук, яку по чоловікові прозивали Марчихою, та її доньки Парасинки. Марчиха є прототипом образу бабусі авторки, а образ Парасинки письменниця змалювала зі своєї матері. З ніжним трепетом Домка Сидорівна описує образ рідної мами. Малює її молодую дівчиною, мати прагне вигідно видати її заміж, оскільки сама живе у злиднях і бідності. Парасинка розуміє свою неньку, тому не перечить їй: *«Мамо, простіть мене нерозумну!.. Най, най вже по-вашому буде. Як ви скажете, так і зроблю. Для вас на все-все готова»* [26, с. 25].

Образ Парасинки вражає читача глибоким, трагічним поглядом, оскільки Домка Ботушанська змалювує цей образ зі своєї матері. Авторка дає досить виразну характеристику персонажеві, ретельно відтворює риси її вдачі – довірлива, простодушна, втомлена від важкої праці жінка.

Третій розділ – «Глибока», описує кут Гирла, що тоді вважався центром села. Він був розташований біля річки Дероглей, та кут Валовія, що в ньому жили заможні газди. У розділі описано неймовірні пейзажі краю, ведеться оповідь про життя пана Скібіневського, який володів найкращими землями селища. Пан мав свої батраків та наймитів.

В розділі «Павло Федорчук» - художня оповідь мова про батька Катеринки та його сім'ю. Батько Сидора Ботушанського у творі Павло: *«Павло був людиною працьовитою.. мужик потужний. Жодної роботи не боявся, та і не гордував ніким... жодних людей не цурався: бідний чи багатий – всіх шанував. Ні перед ким не чванився своїм багатством, як інші бувало... та й ніколи не забував свій родовід»* [26, с. 37].

Сім'ї закоханих були категорично проти їхнього шлюбу, оскільки Василько (це Сидір Ботушанський) за тодішніми мірками був багатою людиною, він мав шість сестер, тому батько бажав оженити сина з дівчиною, яка б підходила за статусом знатному юнакові, аби залишити частку посиху сестрам.

Батьки Парасинки не могли дозволити аби їхню доньку цькували чужі люди, тому й вони були проти цього шлюбу. Марчиха розтлумачує доньці, що та не буде мати щастя із Павлом, оскільки і він, і родина його завжди будуть дорікати бідній Парасинці.

У такий художній спосіб авторка розповідає читачеві історію кохання своїх батьків. Переважно Домка Ботушанська не ідеалізує стосунки між бідними й багатими, показуючи читачам усю реальність тодішніх подій.

Незважаючи на всі негаразди, закохані все ж одружилися, одна не мали вони сімейного щастя. Мати Василька, Павлиха, прототип образу бабусі Домки Ботушанської, (цемати зі сторони батька, в романі Василька), будь-якими способами цькувала молоду невістку. Василько неодноразово просив кохану дружину, яка мала талант, піти до хору чи театру, однак Парасинка не розуміла таких бажань чоловіка, оскільки вона вважала, що жінка повинна працювати коло хати та в полі. Оскільки кохана дружина була неписьменною, а тому не розуміла його прохань, то чоловік не ображався.

Як йшлося у попередніх розділах роботи, батько відіграв велику роль у становленні Домки Ботушанської як письменниці й мисткині. Батько був опорою для юної дівчини. Не маючи фінансової можливості, Сидор Ботушанський все-таки дав дочці освіту, він повсякчас підтримував її у всіх починаннях.

В наступних розділах роману письменниця розповідає про народження найстаршої дочки Парасинки та Василя Левонтіки. Йдеться прострашенну нелюбов бабусі до внучки. Оповідь ведеться про біль і страх, який переживала Парасинка.

Авторка мудро зауважує: *«Бог не б'є буком»*. Уже в наступних розділах роману описано життя сестри Василька Іринки, яка щиро закохалася у ледацюгу Николку. Хлопець обкрутив Федоруків, і з того часу в їхній хаті все пішло шкеребкрть. Николка був страшенним ледарем, якого боялись усі жінки родини Федоруків. Це був зять, якого й на поріг не можна пускати. Коли навесні в полі почалися роботив, він і пальцем не поворушив. Усю роботу

виконували тільки Василько й Федір. Однак перечити зятеві міг мало хто. Васильно згодом дуже постраждав від Николки. Одного дня, після сімейних чвар з Іринкою, зять накинувся на Василька та почав ногами гамселити: *«Василь таки добре потерпів – мав відбиті легкі, покалічені груди»* [26, с. 126].

Пізніше Павло таки випровадив з хати зятя – збувся напасті зі своєї голови. Вже аж тоді налагодилося життя у родині Федоруків: Василько побудував на подвір'ї дві хати, Парасинка чекала другої дитини. Вони працювали на повну силу, працювали не покладаючи рук. Однак з кожним днем Павлиха все танула, їй ставало все гірше.

Тут, вперше у творі змальовано образ Клятви. Ця єдиний міфічний персонаж твору. Клятва – це жінка середнього віку, її страшенно боялись усі віруючі люди. Люди вважали, що її не можна призвати, а якщо й призивали то не дай Боже тієї Клятви не виконати. Клятва – це страшний гріх. Клятва прийшла уві сні до Василька, і він поклявся, у них з Парасинкою наступним буде син. Дружина страшенно злякалася цієї Клятви. Це було недарма, оскільки після народження дитини жінка постійно ввижалась Василькові, вона грозилася забратидитику, бо то не син, а донька, але ж Василько дав Клятву, що народить сина.

Клятва була страшною для Василя, і він подумував про вбивство рідної дочки, однак посоромився цих думок, гнав їх від себе. Стара Павлиха тішилася тим, як син прийняв дочку, але Василеві все частіше почала ввижатись Клятва. Йому навіть здавалося, що вона вселилася у його стару мати, що так вона та кепкує над ним.

З початком Першої світової війни усіх чоловіків забирали на фронт. Стара Павлиха померла. Забрали на фронт і Федора. Василь сам вів господарство і разом з Парасинкою виховував дочок. Не любив він лише Катеринку. Ту, що за неї провинив перед Клятвою.

Одного разу, коли Василько вчив читати маленьку Левонтику з

букварем, й маленька Катеринка також заглядала у книжку й запам'ятовувала батькову науку. Тоді до хати зайшов Русу – товариш Василька, український патріот, який разом з Васильком відвідував хор та просвіту. Русу мав гарну вдачу, він був відданий своїй справі.

За українські настрої у Румунії Василя заарештували. Заарештували також і його однодумців. Одних стратили, інші втекли, ще інших катували. Василь зрозумів, що Русу був тим Юдою, що зрадив своїх друзів.

У цей період відбувається становлення Василя, як самостійної особистості, яка вже не боїться нічого й нікого, окрім тільки одного Бога. Долаючи різні життєві негаразди, він все-таки повернувся додому, однак мав страшенне горе – він осліп. Поки уся родина була страждала від такої біди, лише Катеринка тішилася поверненню рідного неня.

У другій частині роману, що має назву «Катеринка», письменниця розкриває умови життя Катерини Федорук, а саме змальовує її страждання у боротьбі з хворобою, утисками з боку влади, родинними нестатками, умовами виживання у Чернівцях, коли навчалася, її перебування на лікуванні в Криму, йдеться про несподіваний початок війни, яка перевернула усе життя письменниці. Ця частина складається із 46-ти розділів.

В розділі «Дитинство» описано зростання маленької Катеринки, художня оповідь ведеться про те, як вона в полі з іншими дітками здобула перші свої знання, як до батька після дворічної сліпоти повернувся зір, як він міцно притискав до себе Катеринку, так, наче вона була його улюбленою донькою, описано день смерті діда Павла.

Письменниця розповідає, що Василь ходив понурий, дуже часто кудись зникав, проте коли приходив, то приносив книги Ольги Кобилянської, Василя Стефаника, Лесі Українки, Марка Черемшини, Юрія Федьковича, Тараса Шевченка, Івана Франка. Під впливом цих книг зростала й формувалася маленька Катеринка, яка в романі є прототипом образу самої авторки.

Катеринка змушена була піти в найми до вуйни Петрихи, аби допомогти родині долати фінансові труднощі. Одного разу на полі батько знайшов

малюнки Катеринки, що вона ховала від усіх. Малюнки дівчинки були дуже гарними, саме тоді батько прийняв рішення забрати дитину з наймів та віддати її до школи. Катеринка була дуже щасливою. За підтримки вчителя Крупельніцького старанну дівчинку відразу прийняли до четвертого класу. Однак сталася біда – маленька Катеринка проколола ногу й не могла ходити.

У цьому уривку простежується автобіографічний мотив, авторка розповідає історію зі свого дитинства, відтворює невгамовний біль маленької дівчинки, яка була прикута до візка.

Через два роки Катеринка вже могла ходити. Одного разу, читаючи роман «Перед бурею» О. Рогової, дівчина написала вірш, який присвятила Богданові Хмельницькому:

*«В славнім місці Чигирині,
Та й на нашій Україні
Богдан думоньку гадає,
І до хлопців так мовляє:
Ой ви, хлопці,
Ба й молодці,
Вчуйте плач в рідній сторонці..

Ой, та будем раду мати,
Кривду з краю виганяти..
Ой, зачув то Конецпольський,
І коронний пан Потоцький..
Собі Богдана гукає
І в Кодацький льох кидає.

Вбить хотіли живу душу,
Та не легко було зрушити
Велетня такого взяти
Не вдалося ляхам клятим.*

Що наступлять товстопузі,
 Як галушки друг за другом,
 На всі боки відлітали,
 Так Богдана і не взяли...
 Так всім буде, мосці-пане,
 Хто Вкраїну гнобить стане...
 За Вкраїну будуть биті,
 Реквієм всіх посполитих...
 Було...
 Було на Вкраїні,
 В місті, славнім Чигирині...» [26, с. 202-203].

Відтворено в романі також автобіографічну історію про те, як у 1929 році Катеринка у Польському домі виступала з рефератом про творчість Тараса Шевченка. Дівчина на милицях ледь зібрала всю волю в кулак, аби виступити перед публікою. Однак закінчити виступ не вдалось. Коли дівчина дійшла місця з цитатою «*Поховайте, та вставайте, Кайдани порвіте...*», румунські жандарми зупинила виступ, і вже увечері в будинку родини Ботушанських проводили обшуки. Жандарми вилучили книги, щоденники й малюнки Домки Ботушанської.

У творі описано поневіряння нещасної хворої дівчини Катерини, яка все ж намагалась працювати й заробляти хоча б якісь кошти, щоб мати змогу навчатися. Доля все-таки посміхається дівчині. За підтримки вуйка Ністора (це перший глибоцький селищний голова, прототип Нестора Ткачука) Катеринку влаштували у Сторожинці на курси вчителів. Після закінчення курсів вона була направлена в Кичеро-Глибоцьку школу. Якраз тоді Катерину запросила Юлії Солнцева знятись у кінострічці «Буковина – Земля радянська». Нині копія цієї стрічки зберігається у кімнаті-музеї Домки Сидорівни Ботушанської Глибоцького ліцею.

Після зйомок кінострічки Катеринка стала відомою в усьому краї, люди

дізнались її історію та допомагали з лікуванням. У той час Петро Гуменюк привіз путівку до Криму Катеринці, про лікування в санаторії клопотала сама Ольга Кобилянська. У 1941 році, 25 травня Катеринка поїхала до Криму, в Саки, лікуватися, де її й застала війна.

Третя частина роману має назву «Фатум» та складається з 19-ти розділів. Ця частина присвячена осмисленню Катеринкою фатальної долі, яка назавжди відірвала її від рідних гір, від батьківщини та примусила звикати до пишних, розлогих, проте чужих степів Таврії. Прикметно, що письменниця жодного разу не називає місто, однак завдяки численним описам та окремим топонімічним найменуванням уважний читач може здогадатись, що мова йде про Мелітополь, в якому бідна хвора дівчина, що вже не мала змоги повернутись на рідну Буковину, знайшла прихисток.

Перший розділ має назву «Це було у грозові дні». Він повертає увагу читача з Криму назад до рідної письменниці Буковини. Домка Ботушанська згадує моменти прощання з рідними й обіцянку невдовзі повернутись до рідної домівки. Авторка описує невимовну тугу за рідним краєм. Вона змальовує річку Дереглей, ліс в куті Гирла, славнозвісний Черемош, Лісне озеро, широкий дуб, невелику річку Серет. Катеринка хоча й не була самотньою, адже вона в Саках познайомилася з дівчатами, які хгодом стали їй подругами, проте вона повсякчас обдумувала різні можливі варіанти повернутися додому.

Методистка Марія Андріївна була першою людиною, що протягла руку допомоги Катеринці. Дівчина навіть деякий час жила в її помешканні. Старша подруга була мовчазною жінкою, вона пережила велике горе – втратила сина. Розуміючи біль методистки, Катеринка ніколи не питала зайвого.

В наступних розділах Катеринка згадує романтичне знайомство й перші зустрічі з Павликом. Описує усі складнощі їх стосунків, усі життєві етапи, що вони разом проходили. Адже Павлик також був хворим: у нього було викривлення ребер зі зміщенням серця. Рідні юнака були категорично проти шлюбу двох калік, однак Павлик, якого Домка Ботушанська в романі

змальовує як справжнього мужчину, був готовий полати усі труднощі й пройти цей нелегкий шлях разом з коханою. Авторка говорить, що хоча й були моменти, коли опускалися руки, Катеринка все ж намагалася підтримувати чоловіка й вірити у краще майбутнє.

Розділ «На рідній землі...» присвячено оповіді про останню подорож Катеринки на рідну Буковину у 1947 році. Після повернення дівчини Павлик, який зустрів її на вокзалі, був щиро радий та готовий разом з нею долати будь-які перешкоди.

Катеринка й Павлик стали батьками, у них народився хлопчик. Поки дитина зростала, в них виникали сімейні негаразди. Згадано в романі Тетяну, що намовляла Павла залишити каліку, згадано й про музей, у якому працював Павлик, як він почав прикладатися до чарки. Пізніше у подружжя народився другий син, а згодом і дочка Оріся.

Своєрідною розв'язкою твору є додаток «А горе не вгмонювалось...». У ньому йдеться про родинне життя Катеринки, про її материнство, бажання творити, про і щоденну боротьбу з давньою хворобою, про смерть чоловіка, про скруту та злидні, про нерозуміння оточення. Епіграфом додатку є слова: *"Коли душа в неспокої стає з горем у двобої"*,

Читач розуміє, що Домка Ботушанська щира й відверта, вона відкриває свою душу, аби донести до читача її душевні переживання у важкі часи хвороби й суспільного непорозуміння. Пізніше у мемуарах письменниця писала, що писати додаток не планувала: *«повертатися до цієї сценічної картини буденщини, але сама Доля підказувала: пиши! Пиши, завершуй свою роботу! Не зупиняйся на півдорозі. Піднімай усе наболіле, пережите. Усе недоспане – вимучене ночами, хай душа на пні не дотліває. Хай звільниться від отого перевантаження, тоді й вільніше вздохнеться, коли душу розвантажиш.. тай завжди роботу мус доводити до кінця .. бо коли б не було початку, то й кінця не було би, а початок був»* [30]. Щирі слова Домки Ботушанської вкотре показують твердість її характеру і її наполегливість. Додаток складається з 18 розділів.

Членування тексту роману на короткі розділи є прийомом, що допомагає сприймати й осмислювати всю інформацію читачеві, яка подана у творі, у хронологічній послідовності. У такий спосіб Домка Ботушанська змогла описати різні події, що відбувались в один час та по суті не мали нічого спільного між собою.

Роман «Підземний дзвін» написано у формі розповіді від першої особи. Така форма оповіді дала змогу авторці виразити власне ставлення до подій, що зображуються. Художній прийом сну, який обрала Домка Ботушанська, сприяє також і розкриттю ідейно-тематичного змісту твору, його жанровим особливостям, оскільки життя, що змальоване в романі, справді нагадує сон, адже воно суперечить будь-яким реаліям.

В романі образ оповідача наближений до образу автора, він є виразником думок авторки, її ставлення до подій, які відтворені у творі. Оповідач наче у сні пролітає над безмежними просторами України, спостерігаючи страшні картини життя народу. Змальовані картини є начебто витвором сонної уяви. Будучи самотійним персонажем, оповідач безпосередньо бере участь у всіх подіях художньої оповіді.

Роман «Підземний дзвін» - це своєрідна сповідь письменниці перед читачем, насамперед перед собою та своєю родиною. «Думається, що після прочитання твору багато з тих людей, хто знав авторку, можуть побачити її по-новому, глибше зрозуміти її внутрішній світ, дізнатися про те, що так тривожило душу Домки Ботушанської як письменниці і просто жінки» [70, с. 124].

Зауваги, що подані в додатку до роману, є знаковим у сенсі розуміння художнього задуму твору: *«... я вирішила передати на папері... все-все наболіле – скандальне... перемучене життям... Хоч і невизнаною буду, але все-таки якоюсь часткою знайду своє оправдання у своїх таки нащадків. Це все, що пишу, може буде лише десята доля мною пережитого – справжня бувалиця в нашу радянську епоху»* [30].

У романі повною мірою розкрило таланти Домки Ботушанської у

реалістичності змалювання зображуваних подій. Писбменниця поде детальний опис долі кожного епізодичного персонажа, змальовує розмаїття людських характерів та типажів, що в них читач може впізнати й себе чи своє оточення.

Важливе місце у творчості Домки Ботушанської відведено фактам, що допомагають читачеві збагнути суспільні умови, в яких зростала писменниця, ті історичні події, що визначили напрям творчості авторки, зв'язки з передовими людьми того часу, умови визначення місця мисткині в літературному процесі.

Домку Ботушанську називають «живописцем правди», яка зображувала життя українських людей з виявами національного характеру: іони працьовиті, надійні, естетично чутливі до краси, терпимі до сусідів.

Автобіографічний план роману зображений різними художніми засобами. Так, дитячий план (розділ «Катеринка») відтворений засобами дитячих діалогів (це уривчаста дитяча мова; велика кількість окличних і питальних структур, короткі фрази, вживання вигуків, жаргонних слів, неправильних зворотів, переривання думок, незакінчені речення). У той час як дорослий план представлений притчами, окремими історіями.

Ще один план роману – це внутрішні монологи та зовнішні описи героїні, проте очима інших персонажів твору: *«... І Катеринка шукала розради в піснях, підбираючи щирих, душевних слів: Вона пішла кудись, далеко, І вже минуло стільки літ... А доля все ще не приходить – Піду чужою в білий світ.»* [26, с. 205].

Важливу функцію в художній оповіді виконують сни Катеринки, вони фіксують метафоричність мислення дівчини, закріплюють побачене фантастичними образами. Особливо абсурдними є сни, що приходили до дівчини під час хвороби: вони яскраві, барвисті, символічні, метафізичні. Це сни-символи.

Внутрішні монологи Катеринки, позначені піднесеною лексикою з

використанням фігур мови, зворотів, складних конструкцій, вони багаті на описи, експресивні, часто незакінчені через схвильованість героїні.

Під час описів природи чи місцевості використано метафори та уособлення: «зітхав вітерець», «шепотіла трава», «квітки пломеніли». Захоплення Катеринки світом передано барвистою, багатою мовою, яка нерідко рясніє евфемізмами:

«Був ясний передполудневий святковий день. Погода тепла, ласкава...заклична...так і вабить своєю тишиною...таємничістю чогось недоказаного, невідкритого... та милує душу різнобарвністю кольорів... і чого- то би ще треба було людині – во-ля! Бери! Чернай! Насолоджуйся! Для тебе жприрода все те дає! Але...

...Коли твоєї душі ніхто не чує...???...» [26, с. 55].

Знаковими для розуміння художнього задуму авторки є зауваги, що подані в додатку до твору: *«...я вирішила передати на папері... все-все наболіле – скандальне... перемучене життям... Хоч і невизнаною буду, але все-таки якоюсь часткою знайду своє оправдання у своїх таки нащадків. Це все, що пишу, може буде лише десята доля мною пережитого – справжня бувалиця в нашу радянську епоху» [26, с. 123].*

Пізніше Домка Ботушанська напише про те, що насправді її літопис не знайде у читача позитивних відгуків, що він надто простий та меланхолійний, проте все ж таки має право на життя.

Висновки до третього розділу

Сьогодні невелика частина прозового доробку Домки Ботушанської відкрита для широкого читацького кола, оскільки більша частина творів неопублікована, збережена лише у рукописних варіантах. Однак проза письменниці перебуває у колі зацікавлень літературних критиків, оскільки за спектром порушених проблем та ідейно-художнім спрямуванням **вона , становлять однаково високу художню вартість.**

Ідейно-тематичні обшири прозових творів письменниці охоплюють

зображення образу матері, батька, спогади дитинства, в них авторка **викрива** реалії життя простого народу, навіть деколи гостро засуджуючи негативні людські риси, натомість підносячи гуманність і щиросердність.

У прозовому доробку Домки Ботушанської чільне місце посідають твори про дітей, в яких письменниця постає як тонкий психолог, що ототожнює кожен вчинок дитини насамперед із батьківським вихованням («Літера „В”», «Про маленьку Юлю»).

Оповідання «Напоум їх, Великий Боже» присвячене проблемі української мови.

Вершиною письменницької спадщини Домки Ботушанської є автобіографічний роман «Підземний дзвін», який складається з трьох частин («Жіноча доля», «Катеринка», «Фатум»). В основі роману – факти, що допомагають читачеві збагнути суспільні умови, в яких зростала письменниця, ті історичні події, що визначили напрям творчості авторки, зв'язки з передовими людьми того часу, умови визначення місця мисткині в літературному процесі.

ВИСНОВКИ

Непересічна постать Домки Ботушанської посідає чільне місце в письменницькій когорті Буковини.

Творча індивідуальність письменниці формувалась в умовах, коли Глибоччина, де народилась Домка Ботушанська, була під румунською владою, однак національна свідомість дівчини була підживлена патріотизмом та ідейною стійкістю батька Сидора Ботушанського, який був активним громадським діячем, патріотом свого народу, борцем за українську ідею. Батько дбав про духовний та інтелектуальний розвиток майбутньої письменниці, привчав її до читання й самовдосконалення. Сидір Ботушанський був знайомий з Ольгою Кобилянською, яка розкрила його національний стрижень, розширила крутозір, відточила громадсько-культурні інтереси.

Долаючи невиліковну хворобу, Домка Ботушанська вповні реалізовувала свої таланти у поетичній творчості, образотворчому, прикладному й декоративно-ужитковому мистецтві.

Велику роль у становленні Домки Ботушанської як письменниці відіграла творчість Тара Шевченка. Мисткиня була активною учасницею організації та проведення заходів з популяризації ідей Т. Шевченка, відзначення ювілеїв Кобзаря, вечорів, концертів, літературних читань. Ідеї Шевченкової творчості впливали на мотив возз'єднання українських земель у поезіях Домки Ботушанської.

З першого вірша під назвою «Пролетіло моє щастя, як сон літньої ночі» Домка Ботушанська заявила про себе як про борця за правду, співця народної думки, людину зі свідомою громадською позицією.

Магістральними мотивами творчості Домки Ботушанської стали вболівання за долю рідного краю, відтворення його краси та унікальності. Громадянська лірика – центральна в її творчості. До найяскравіших зразків цього тематичного циклу зараховуємо вірші «Батьківщині», «Буковино – вільний краю...», «Де ліси букові...», «Де моєї долі був почин», «Знову рідне

поле», «Іскри любові», «Найдорожче», «На крилах думки», «На крутій горі стою», «Пісня рідної землі», «Рідний край», «Я з тієї землі», «Я йду землею юною» та багато інших.

Поетичні твори Домки Ботушанської невіддільні від народнопісенних традицій і за змістом, і за ритмомелодикою, і за образністю та строфікою. Вони глибоко своїм корінням сягають фольклору.

Домка Ботушанська – авторка віршів, що стали піснями, які за змістом, за ритмомелодикою, за образністю і строфікою близькі з коломийками, чи співанками. Це такі твори: «Лети ж, моя коломийко», «Люблю я ті гори», «Ой маю я, милі браття...», «Ой, пущу вас, співаночки», «Ой, розквітай, моя доле!».

Поетичні твори Домки Ботушанської різноманітні за темами, жанрами, образами, мотивами, настроями. Мова її поезій відзначається мелодійністю, фольклорною символікою, метафоричністю й багатою лексикою, лаконізмом фрази.

Сьогодні невелика частина прозового доробку Домки Ботушанської відкрита для широкого читацького кола, оскільки більша частина творів неопублікована, збережена лише у рукописних варіантах. Однак проза письменниці перебуває у колі зацікавлень літературних критиків, оскільки за спектром порушених проблем та ідейно-художнім спрямуванням **вона , становлять однаково високу художню вартість.**

Ідейно-тематичні обшири прозових творів письменниці охоплюють зображення образу матері, батька, спогади дитинства, в них авторка **викрива** реалії життя простого народу, навіть деколи гостро засуджуючи негативні людські риси, натомість підносячи гуманність і щиросердність.

У прозовому доробку Домки Ботушанської чільне місце посідають твори про дітей, в яких письменниця постає як тонкий психолог, що ототожнює кожен вчинок дитини насамперед із батьківським вихованням («Літера „В”», «Про маленьку Юлю»).

Оповідання «Напоум їх, Великий Боже» присвячене проблемі української мови.

Вершиною письменницької спадщини Домки Ботушанської є автобіографічний роман «Підземний дзвін», який складається з трьох частин («Жіноча доля», «Катеринка», «Фатум»). В основі роману – факти, що допомагають читачеві збагнути суспільні умови, в яких **зростала письменниця**, ті історичні події, що визначили напрям творчості авторки, зв'язки з передовими людьми того часу, умови визначення місця мисткині в літературному процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Ботушанська Д. Понесу я пісню [поезія] // *Будівник комунізму*. 1966.14 трав. №56. С. 8.
2. Ботушанська Д. Співанка про Кобилицю [поезія] // *Будівник комунізму*. 1969. 18 січ. №8. С. 8.
3. Ботушанська Д. «На могилі Юрія-Осипа Федьковича (Присвята, написана на чернівецькому кладовищі біля пам'ятника Ю. Федьковичу)»; «Заснув милий соловейко...» [поезії] // *Будівник комунізму*. 1969. 7 серп. №92. С. 4.
4. Ботушанська Д. Доля жінки [оповідання] // *Радянське село*. 1969. 30 серп. №102. С. 6.
5. Ботушанська Д. «Його слово»; «Іду землею юною» [поезії] // *Радянська Буковина*. 1972. 19 верес. №185. С. 4.
6. Ботушанська Д. Сини весни: вірші та коломийки / упоряд. та авт. вступ. ст. В.Лесин. Ужгород : Карпати, 1973. 48 с.
7. Ботушанська Д. «Візьму папір – він німує...»; «Пісня» [поезії] // *Радянське село*. 1974. 23 лют. №24. С. 3.
8. Ботушанська Д. Дивлюсь, пішло мале до школи... [поезія] // *Радянське село*. 1974. 9 берез. №30. С. 2.
9. Ботушанська Д. Немає другої України [поезія] // *Радянське село*. 1974.2 лип. №79. С. 3.
10. Ботушанська Д. Юрію Федьковичу [поезія] // *Радянське село*. 1974. 3 серп. №93. С. 4.
11. Ботушанська Д. «Червневі акорди»; «Літні етюди»; «Мати сина виглядає» [поезії] // *Будівник комунізму*. 1974. 6 серп. №94. С. 4.
12. Ботушанська Д. Твої руки [етюд]. *Радянське село*. 1982. 2 лип.
13. Ботушанська Д. Про маленьку Юлію [оповідання для дітей] // *Радянське село*. 1988. 9 січ. №3. С. 6.
14. Ботушанська Д. Мамина пісня [образок] // *Радянське село*. 1988. 16 січ. №5. С. 6.

- 15.Ботушанська Д. **Літера В»** [оповідання] // *Радянське село*. 1988. 19 берез. №23. С. 6.
- 16.Ботушанська Д. Мій незабутній учитель. *Молодий буковинець*. 1990. 15-21січ. №2. С. 3.
- 17.Ботушанська Д. «Буковині»; «Є в слові – краса...»; «Вітчизна»; «Поклін тобі...» [поезії] // *Будівник комунізму*. 1990. 28 черв. С. 7.
- 18.Ботушанська Д. «Солоненко»; «Іду землею юною»; «Люблю...» [поезії] // *Час*. 1993. 7 трав. Ч. 18. С. 6.
- 19.Ботушанська Д. «Там, де Дереглуй...»; «Іду землею юною»; «Весні»; «Лети ж, моя коломийко...» [поезії] // *Новий день*. 1995. 27 трав. №21. С. 2.
- 20.Ботушанська Д. Вийду на Молочну; Літо: [вірші] // Я живу в Мелітополі: поетичний збірник. Мелітополь, 2000. С.69, 86.
- 21.Ботушанська Д. [Вибрані твори] // *Письменники Буковини другої половини XIX – першої половини XX століття : Хрестоматія-антологія / упоряд. Мельничук Б. І., Юрійчук М. І. Чернівці : Прут, 2001. С. 745-760.*
- 22.Ботушанська Д. Вітру з Буковини; Повертає слово... : [вірші] // Великий Луг: поезії. Запоріжжя, 2002. С.12 – 13.
- 23.Ботушанська Д. Пісні рідної землі: вірші різних років. Мелітополь, 2006. 235 с.
- 24.Ботушанська Д. Мої зустрічі з Володимиром Бабляком // *Буковина*. 2007. 2 жовт. №75. С. 2.
- 25.Ботушанська Д. Вибрані поезії // Літературний світогляд Мелітопольщини: хрестоматія / упоряд. Зайдлер Н.В., Гончаренко О.М. Мелітополь: Видавничий будинок ММД, 2009. С. 416-427.
- 26.Ботушанська Д. Підземний дзвін : повість-літопис із життя буковинських селян. Миколаїв : Іліон, 2012. 672 с.
- 27.Ботушанська Д. Вибрані твори. Рукопис. **Особистий архів** письменниці (збер. у кімн.-музеї Глибоцького ліцею).
- 28.Ботушанська Д. Підземний дзвін. Рукопис. **Особистий архів** письменниці (збер. у кімн.-музеї Глибоцького ліцею).

- 29.Ботушанська Д. Сама про себе. Рукопис. Особистий архів письменниці (збер. у кімн.-музеї Глибоцького ліцею).
- 30.Ботушанська Д. Щоденники. Рукопис. Особистий архів письменниці (збер. у кімн.-музеї Глибоцького ліцею).
- 31.Антонюк-Гаврищук Є. Чорнобривці з глибоцького саду [музей Д. Ботушанської у Глибоцькому ліцеї] // *Буковинське віче*. 2012. 12 жовт. №42. С. 4.
- 32.Атаманюк Ю. Забута на Батьківщині Домка Ботушанська // *Час і події*. № 17. 2018. Режим доступу <https://www.chasipodii.net/article/20710/> [Дата звернення 22 листопада 2022 р.].
- 33.Бабина, О. О. Бути людиною – велике щастя... [Текст]: до 95-річчя від дня народження народної поетеси та майстрині Д.С. Ботушанської // *Крайова освіта*. 2007. 21 верес. (№ 17-18). С. 21-22.
- 34.Багатогранність художньої спадщини Домки Ботушанської : Методично-бібліографічний покажчик. Глибока : Глибоцька центральна районна бібліотека, 2017. 24 с.
- 35.Богайчук М. А., Дуб Р. Й. Ботушанська Домка Сидорівна // *Енциклопедія Сучасної України*. Т.3. К., 2004. С.396.
- 36.Ботушанська Домка Сидорівна. Державний архів Чернівецької області: Довідник «Особові фонди і колекції Державного архіву Чернівецької області». Чернівці, 2017. С. 23 – 25.
- 37.Возняк О. У пам'яті народній [Д. С. Ботушанська] // *Новий день*. 2017. 21 верес. №38. С. 5.
- 38.Гончарюк С. Подобиці [відомості про життя Д. Ботушанської] // *Відродження*. 2013. 11 лип. №28. С. 6
- 39.Демченко Г. «Я з тобою, моя земле, в радості й скорботі» // *Новий день*. 2002. 19 верес. С.3.
- 40.Демченко Г. Пам'ять про неї жива й сьогодні // *Новий день*. 2002. 24 верес. С.3.
- 41.Домка Сидорівна Ботушанська: [некролог] // *Новий день*. 1994. 3 листоп.

42. Душак Л. Вернулась поетеса в рідний край – і увійшла у свого імені світлицю [про Д. Ботушанську] // *Новий день*. 2012. 5 жовт. №40. С. 11.
43. Душак Л. Мала очі променисті [про Д. Ботушанську] // *Новий день*. 2012. 21 верес. №38. С. 10.
44. Душак Л. Музей славетної землячки очолила її племінниця [літ.-меморіал. музей ім. Д. Ботушанської] // *Новий день*. 2011. 14 жовт. №42. С. 3.
45. Єременко В. Висока пісня про життя... // Ботушанська Д. Пісні рідної землі : вірші різних років. Мелітополь, 2006. С. 3-8.
46. Коржупова А. Домка Ботушанська // *Українське літературознавство*. 1973. Вип 19. С. 120 – 126.
47. Коржупова А. Кобзар у долі буковинки // *Радянська Буковина*. 1980. 11 березня.
48. Коржупова А. Домна Ботушанська // *Укр. літературознавство*. 1973. Вип. 19. С.120-126.
49. Куценко Н. Народна поетеса [Домка Ботушанська] // *Мелітополь літературний*. 2011. № 4. С. 12.
50. Кушнірюк Я. Щастя її молоде // *Вітчизна*. 1978. №11. С.216-218.
51. Кушнірюк Я. Крила для злету // *Соц. культура*. 1979. №4. С.30-31.
52. Кушнірюк Я. Щастя її молоде // *Вітчизна*. 1973. С. 216 – 218.
53. Лесин В. З народних глибин // Ботушанська Д. Сини весни: вірші та коломийки. Ужгород: Карпати, 1973. С. 3 – 12.
54. Лучак В. Її нарекли народною... [короткі відомості про Домку Ботушанську] // *Новий день*. 1995. 27 трав. №21. С. 2.
55. Ляшко Н. У кожного своя доля і свій шлях широкий // *Інтелект*. 1997. 19 листоп.
56. Мельничук Б. І. Ботушанська Домка Сидорівна // *Буковина*. 2004. 14 січ. (№ 3). С. 3.
57. Мельничук Б. І. Домка Ботушанська. // *Письменники Буковини другої половини XIX – першої половини XX століття : хрестоматія*. Ч. 1 / упоряд.: Б. І. Мельничук, М. І. Юрійчук. Чернівці, 2001. С. 745-761.

- 58.Мельничук Б. І. Допоможімо поетесі : [відповідь на опублікований 29 черв. 1994 р. у газеті «Буковина» лист від народної поетеси Домки Ботушанської, яка тяжко захворіла й опинилася в тяжкому матер. становищі, група викладачів філол. ф-ту Чернів. ун-ту пропонує організувати збір коштів і створити спецфонд допомоги] / Абрамович С. Д., Бостан Г. К., Волков А. Р., Добрянський А. М., Богайчук А. М., Мельничук Б. І. // *Буковина*. 1994. 30 липня.
- 59.Мельничук Б. І. Плагіатор із Мелітополя: [про неграмотне упоряд. В. Єременком кн. Домки Ботушанської «Пісні рідної землі» (Мелітополь, 2006)] // *Буковина*. 2007. 24 січ. (№ 7). С. 3.
- 60.Мельничук Б. І. Різнобічність обдарування: до 90-річчя від дня народж. Домки Ботушанської // *Буковина*. 2002. 18 верес. (№ 72). С. 3.
- 61.Мельничук Я. Буковинці на сторінках «Шевченківської енциклопедії». Сайт кафедри української літератури Чернівецького національного університету. Режим доступу <http://new.litprostir.cv.ua/?p=1259> [Дата звернення 18 листопада 2022 р.].
- 62.Мінтенко М. Він віддав себе людям [Сидір Ботушанський] // *Будівник комунізму*. 1980. 24 черв. №75. С. 3
- 63.Мінченко, Т. А. З Буковиною в серці. 105-а річниця від дня народження поетеси, художниці, учительки Домки Сидорівни Ботушанської [Текст] // *Освіта Буковини*. 2017. 29 верес. (№ 35). С. 1-2.
- 64.Олексенко І. Народні мелодії // *Серп і молот*. 1973. 7 листоп. С. 4
- 65.Орлов В. З долонь букової землі // *Новий день*. 1992. 17 верес. С. 3
- 66.Орлов В. «Я з тієї землі, де гори Карпати». *Мелітоп. відомості*. 1995. 26 довтня.
- 67.Пам'ятка читачу: Домка Сидорівна Ботушанська // Сайт «Міські бібліотеки Мелітополя». Режим доступу: https://melitopolbiblio.ucoz.ua/index/pam_39_jatka_chitachu_domna_sidorivna_botushanska/0-100 [Дата звернення 2 грудня 2022 р.].

- 68.Петричук Ю. До стежки свого дитинства [спогади Д. Ботушанської про початок літературн. шляху] // *Будівник комунізму*. 1984. 21 лип. №88. С. 8.
- 69.Ребро П. Донька Буковини *Індустр. Запоріжжя*. 1987. 18 вересня.
- 70.Ребро П. Слово про Д. С. Ботушанську // *Будівник комунізму*. 1987. 19 верес. №113. С. 4.
- 71.Рибка М. «Хочу слово відшукати...» // *Мелітопольські відомості*. 2006. 23-29 серпня. С. 2.
- 72.Севернюк Т. «Кожен свій тягар понесе» // *Буковина*. 1985. 11 листопада.
- 73.Середа Т. Кобзар у житті та творчості Домки Ботушанської // *Шевченкіана Мелітополя: біографії, інформація, творчість, пошук*. Мелітополь, 2007. С. 56-59.
- 74.Скіпор Е. Домці Ботушанській – 105 років // *Буковинське віче*. 2017.28 верес. №32. С. 2.
- 75.Скіпор Е. У Купському НВК шанують пам'яті видатної краяни Домки Ботушанської // *Відродження*. 2012. 20 верес. Ч. 39. С. 15.
- 76.Шевченко, О. В. Діалог поколінь: [про Глибоцький літературно-меморіальний музей Домки Ботушанської] // *Освіта Буковини*. 2014. 27 серп. (№ 28/29). С. 3 : фот. Додаток.
- 77.Шевченко О. Завітайте у Глибоку [про родину Ботушанських з Глибокої] // *Відродження*. 2012. 20 верес. Ч. 39. С. 4.
- 78.Шевченко, О. Її нарекли народною: [18 вересня 1912 року народилася славетна бук. поетеса, публіцистка, писанкарка та вишивальниця Домка Ботушанська] // *Освіта Буковини*. 2012. 5 жовт. (№ 36/37). С. 9: фот.
- 79.Шевченко О. Спогад про велику жінку [письмен. Д. Ботушанська захоплюв. творчістю О. Кобилянської] // *Новий день*. 2018. 19 квіт.
- 80.Щукіна Н. Любити - це значить діяти // *Новий день*. 2004. 18-24 берез. С. 10.

ДОДАТКИ

Будинок Ботушанських в селі Глибока

Домка Ботушанська (зліва), брат Петро, сестра Марія 1938 р.

Домка Сидорівна з портретом Ю. Федьковича

Домка Ботушанська в музеї Ю. Федьковича

Виставка робіт Д. С. Ботушанської в музеї Юрія Федьковича

Олександр Довженко і Юлія Солнцева під час роботи над «Аероградом»

Виставка робіт Домки Ботушанської у світлиці Глибоцького ліцею

На фото - племінниця Ботушанської О.Шевченко, дослідник творчості професор Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича Б.Мельничук, онука О.Дронова

На фото (зліва направо стоять) – племінниця Ботушанської О.В.Шевченко, зав. лабораторією літературного краєзнавства «Витоки» О.О. Бабина, онучка Ботушанської О.Дронова, дослідник творчості Домки Сидорівни Мірча Мінтенко, старший викладач кафедри літератури Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Б.Хмельницького К. О. Галич, вчителі Глибоцького ліцею М.К. Труш, О.Т.Мазуренко, (зліва направо сидять) поетеси з Глибокої О.Г.Приходько-Возняк, О.В.Рутецька, бібліотекар з Великого Кучурова Н.С.Бойчук

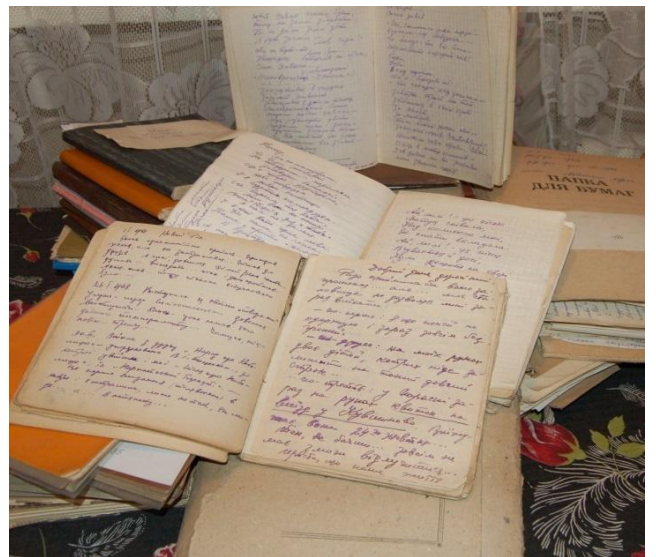
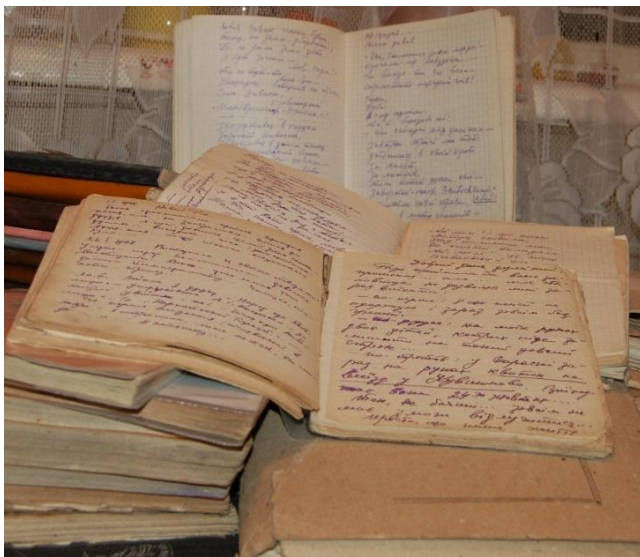
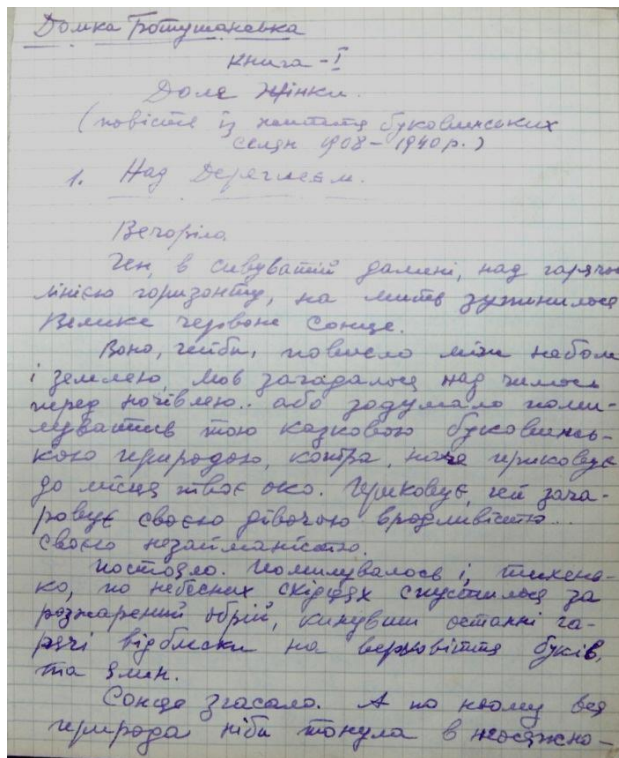
Домка Ботушанська з чоловіком Онисимом Солоненком

Домка Ботушанська з Параскою Амбросій

Домка Сидорівна з М.Мінтенком та подружжям Шевчукевичів

Рукописні твори Домки Ботушанської, які зберігаються в кімнаті-музеї
Глибоцького ліцею

Д.Ботушанська навчає дітей малювати

Кадри з кінофільму О. Довженка та Ю. Солнцевої «Буковина – земля українська»